

BLAJUL

Gr. 40?

BCU Cluj / Cluj University Library

ANUL II. No. 8-9 AUG.-SEPT. 1935

B L A J U L

REVISTĂ LUNARĂ DE CULTURA

COMITETUL DE EDITURĂ: *Dr Vasile Aftenie, Aștilean Tenea, Olimpiu I Barna, Pompeiu Bârlea, Eugen Bucur, Celestin Cherebețiu, Dr Liviu Chinezu, Nicolae Comșa, Ion Covrig, Victor Crețu, Dr Ioan Cristea, Petru Cristea, Isaia Cristian. Pavel Dan, Dr Virgil Fulicea, Simeon Gizdavu, Dr Coriolan Pop-Lupu, Dr Nicolae Lupu, Ștefan Manciușea, Teodor Megieșan, Emil Mesaroș, Iuliu Moga, Octavian Modorcea, Ovidiu Neamțiu, Dumitru Neda, Augustin Nemeș, Ioan Oltean, Grigorie Pădureanu. Emil Pintican, Alexandru Pol, Ștefan Pop, Emil Nireștean, Filip Pop, Dionisie Popa, Laurian Puia, Ioan Radocea, Virgil Stoica. Dr Coriolan Suciu, Dr Ioan Suciu, Dr Septimiu Todoran. Sigismund To-duța, Nicolae Țarină, George Veliciu, Eugen Vișa, Ioan Vultur.*

COMITETUL DE REDACȚIE: *Pavel Dan, Dr Virgil Fulicea, Dr Nicolae Lupu, Ștefan Manciușea, Dionisie Popa*

SECRETAR DE REDACȚIE: *Nicolae Comșa*

CUPRINSUL Nr. 8—9

<i>N. Comșa</i>	In pragul școlii
<i>Gheorghe Biris</i>	Comentariu la confesiunile lui Pa-nait Istrati
<i>Giossue Carducci-Pimen-</i> <i>Constantinescu</i>	Alegorie, Profundă noapte, De vor-bă cu copacii. Boul (versuri)
<i>Selma Lagerlöf-Carol</i> <i>Drimer</i>	Palmierul (proză)
<i>Tuliu Racoță</i>	P. Cerna
<i>Șt. Manciușea</i>	Granița de vest. Infiltrări de pop-streine în Crișana și Maramureș în sec. XVIII
<i>Virgil Fulicea</i>	Pentru frescă

Cronici. *N. Comșa:* Vassili Vassilievitch Rozanov, *Ioan Vultur.* Luptele religioase în Germania, *P. Dan:* Theodor Capidan, membru al Acad. Române.

Cărți. *Ion Breazu:* Michelet și României, Cluj 1935 (*P. Dan*); *Gib, I. Mihăescu:* Donna Alba, roman (Tuliu Racoță); *Ioan Georgescu:* Bisericile românești (anchetă, Oradea 1935, *V. Stoica*); *Ion Th. Ilea.* Gloată, versuri (n. a.).

Insemuări. Traduceri italiene (*V. Stoica*).

Abonamentul anual Lei 180
Pentru instituții, autorități și străinătate . „ 300

Redacția: str. Reg. Ferdinand, 23, **Administrația:** str. Avr. Iancu, 8.

B L A J U L

8-9 aug. - sept. 1935

In pragul școlii

Masivitatea porților de stejar țintuite în fier ale multor clădiri mari dela orașe a fost pusă din nou la încercare, după două luni de tihnă odihnă. O forțată învîrtire a cheii, urmată de scrișnirea țiuitoare a ruginei dela țifini, de oparte; iureșul de voci și clocotul de viață, de altă parte... Și se pare, viața școlii a intrat în normal. Chestiunea revine doar an de an și de aceea prezintă puțină importanță.

Clipa deschiderii școlii este totuși o clipă rară. Analogă clipelor de impas din viața insului oprit la încrucișeri de drumuri, ea incumbă o adâncă reculegere, o severă și critică examinare a drumului parcurs, cu rezultat precis asupra rezolvirii greutăților întâmpinate și, mai ales, un minuțios control asupra mijloacelor de luptă în greutățile noi ori vechi, dar neînvinse în trecut, impuse de drumul ce trebuie urmat. Dreptul neamului de a trăi șirul de veacuri viitoare în continuu progres spiritual și moral, viind pentru generațiile conducătoare ca poruncă neșovăelnică, face din clipa deschiderii școlii un bogat izvor de probleme capitale. Multe ca număr și variate după cei cărora se impun spre rezolvire, ele converg toate, unele mai mult, altele mai puțin necesare, spre a țese zi de zi și fir cu fir sufletul generațiilor de mâine.

Școala — sub care înțelegem pe educatori și conducătorii ei — părinții și elevii sunt cei trei factori responsabili de buna și dreapta creștere a neamului. Problemele, cari an de an bat la pragul școlilor, deodată cu deschiderea lor oficială, sunt atât de multe și interesante, încât, atacate toate cu cea mai exagerată pretenție de concisiune, ar necesita totuși un volum întreg. Ne mulțumim deci a trata doar una din ele și abia tangențial: *problema cărții*. Bifurcată în cartea didactică — manualul — și cartea artistică — lectura particulară — cartea în genere este înșasi inima școlii, axa în jurul căreia se încheagă toată instrucția educativă a tineretului.

Școala vrea să dea cultură și să formeze, spiritualizând, sufletele.

Cultura în sine este totalitatea formelor vieții anterioare, cari prin combinare infinit de variată dau posibilitatea creerii altor și altor forme de viață: modernismului de totdeauna.

Mai mult decât o îngrămădire de foi între doi păreți, cartea este păstrătoarea formelor anterioare de viață, un „dosar de existențe“, de străduinți și atitudini în fața marelui probleme a vieții.

Vieța este o luptă grea și continuă. Copilul se naște numai cu aptitudini pentru această luptă și devine *om întreg*, luptător cu șanse de învingere, numai după ce și-a însușit o bună parte din formele vieții anterioare servite de carte.

Introduși în atmosfera preocupărilor și relevând în deajuns rolul covârșitor ce-l are cartea sub cele două aspecte ale ei, în acțiunea instrucției și educației, rămâne, ca despiciând în mod critic problema și privind realitatea în față, să schițăm modalitatea care, credem, va duce mai repede și sigur la rezolvirea ei practică.

1. Este ea, cartea-manual, în stadiul în care se află acum, un instrument corespunzător rolului ce i se atribue în acțiunea instrucției? Întrebarea pusă acum vre-o 3—4 ani avea răspunsul net: nu. Azi însă situația s'a schimbat. Câteva edituri, ca: Scrisul Românesc, din Craiova, Cartea Românească și Ciornei din București ș. a. — apoi și celelalte, din necesitatea menținerii locului ce-l aveau în desfăcerea acestei cărți rentabile — au stărunit mult în ultimii ani, pentru modernizarea ei. Manualele de azi, în general, vădesc progres și în fond și în formă. Lucrate meticulos și cu permanentă adecvare principiilor pedagogice — cele literare prin alegerea bucăților și autorilor celor mai reprezentativi în spiritualitatea românească, fie chiar actuali, iar cele științifice păstrând rigiditatea specialității respective, coborite totuși la nivelul înțelegerii celor mici — ele, peste tot, sunt împodobite și îmbogățite cu nenumărate ilustrații, căpătând prin aceasta, față de cele vechi, o putere nouă de atracție, de cucerire: *intuitivitatea*. Indreptări mai sunt desigur de făcut. Evoluția din ultimii ani, ne face să credem însă că problema manualului didactic este totuși aproape de rezolvirea ei bună și defini-

tivă. Singura obiecție care-și cere urgenta îndreptare este aceea contra prețului. Cele mai multe din manuale în raport cu ceea ce aduc au un preț prea mare, iar unele deapreptul exagerat. Să-și păstreze și editurile și autorii drepturile legale, dar să lepede fiecare pofta bănească și răul se va îndrepta cu siguranță.

2. Neobligativitatea și, probabil, — ca să luăm cazul cel mai bun — precauția editurilor bine intenționate de a nu ataca deodată două probleme dificile, au făcut ca în timp ce cartea didactică este în plin progres, criza cărții literare — baza lecturii particulare a elevilor — să fie în plină desfășurare. Criza are două laturi: una, criza cărții rezidând în lipsa unei edituri pe bază de serioasă selecțiune și cu un preț de propagandă; a doua, criza reglementării lecturii elevilor rezidând în lipsa de bani și mai ales în lăncezeala care caracterizează acțiunile de interes obșteșc. O analiză mai amănunțită în această direcție o credem superfluă, căci cel puțin cuvintele rostite cu ocazia săptămânii cărții au popularizat în deajuns starea anormală în care se găsește cartea bună, singura care este obiectul acestor observații. Urmează să connexăm cei trei factori — școală, părinți și elevi — în acțiunea reglementării lecturii particulare.

3. Conducătorii școlii, în speță Ministerul Instrucțiunii, care în 1932 a și întreprins o anchetă asupra problemei lecturii în școală, ar trebui să se îngrijească de o editură școlară a cărții bune tot atât de mult cât și de controlul manualelor. Acțiunea aceasta se cere categoric și urgent, căci împotriva răului luptă totdeauna în prima linie cel cu interesele mai mult lezate. În cazul nostru: statul. Dacă generații după generații vor fi crescute în aceeaș dezorientare și deformare sufletească de azi, se primejduiește însuși viitorul statului și al neamului. Arma de luptă trebuie să fie astfel aleasă încât să răspundă întocmai primejdiilor: colecția celor 15 lei, Biblioteca Dimineața, Edit. I. G. Hertz etc. În concret ea ar fi: *o editură ieftină*, — cel puțin cât cele contrare — sub controlul autorității școlare, care să publice toate operele de artă și valoare morală din literatura română și, în marginile posibilităților, capodoperele streine. Desfacerea să se facă cu multă stăruință. La început afacerea ar fi probabil defi-

citară, dar statul care sacrifică atâta pentru lucruri adesea puțin trebuincioase, ar trebui să sacrifice și aci, unde e vorba de un mare interes național.

Până la împlinirea acestui deziderat, educatorii și părinții, în seama cărora rămâne totuși responsabilitatea spirituală a problemei, trebuie să facă tot posibilul. Cei dintâi, din mult puținul ce-l are școala, să înjghebeze *biblioteca școlară* și, prin recomandări, unde se poate, și biblioteca proprie a elevului; părinții printr'o severă supraveghere, să nu permită citirea nici unei cărți până nu sunt convingși de calitatea ei căci decât să citeasca adolescentul cinci cărți bune și una rea, mai bine să citească numai una, dar bună.

Elevii cel puțin cei mai înaintați în școală, cari simt deja greutatea vieții, să înțeleagă că numai munca intensă și ordonată, zi de zi, în școală și în afară de școală, îi poate înzestra cu puterile cerute de un bun succes în viață. În munca lor, alături de cărțile științifice, cari clădesc numai exteriorul spiritului, cartea literară bună este singura care se adresează adâncurilor sufletești. Ea formează spiritul de observație, puterea de receptivitate și de simțire; toate resursele principale ale personalității. Să înțeleagă mai ales elevii că sportul, folositor într'o anumită măsură, rezolvă o problemă fiziologică cu efect imediat; lectura unei cărți bune, pe lângă satisfacția momentului, clădește azi pentru necesitățile de mâine.

Fixate aceste considerațiuni în punctul luminos al conștiinței, putem trece din nou pragul școlii atât cei mari cât și cei mici. Dela stăruința ce vom depune și unii și alții, în ansamblul celorlalte probleme școlare, pentru înnoirea și sistematizarea utilizării cărții, depinde ca anul școlar început să fie mai rodnic decât cel pe care l-am încheiat.

N. Comșa

Comentar la confesiunile lui Panait Istrati

Pentru Panait Istrati n'ar trebui să se găsească loc în această revistă. Dușman al bisericii, el ar trebui să fie un ostracizat al nostru. Și totuși pentru justificarea lui aș vrea să culeg câteva crâmpoie din scrisul său care să ne facă posibilă înțelegerea sufletului său profund cinstit. Și, poate, să ne descopere un fragment din marea tragedie a acestui scriitor.

Imi pare rău că nu am la îndemână polemica lui cu nu știu care scriitor francez pe chestiunea religiei. Atâta știu, că Istrati se ridică împotriva clericalismului și ipocriziei religioase.

Depășind confesionalismul și naționalismul rău înțeles, Panait Istrati aducea o inimă larg deschisă oricărei experiențe la baza căreia ar sta iubirea de oameni. Articolele lui din anii trecuți din *Curentul* militau în acest sens.

Mă voiu opri, din nevoia de precizie, la câteva confesiuni ale lui din ultimul timp, scrise fără intenție artistică, ci pentru apărarea unei credințe, la capătul unei experiențe, sau ca răspuns indirect unor acuzații.

În prefața noului său ciclu de romane „Viața lui Adrian Zografi“, publicată la începutul cărții „Casa Thuringer“, ediția franceză (în românește, Cruciada românismului, 13 Iunie 1935), Panait Istrati găsește tot prețul exemplului său: „Omenirea poate să trăiască fără străzi, fără electricitate și chiar fără igienă — moare însă dacă n'are suflete de eroi“. Și Panait Istrati a fost unul din eroii educatori ai omenirii. De aceea încercările și trădările sale și-au avut justificarea în setea lui de documentare, de verificare, pentru a da cuvântului său greutatea experienței. Și cum Istrati a plătit cu propria-i viață generozitatea sa, e bine să ne aplecăm peste mărturisirile lui ca peste un testament lăsat omenirii.

Iată câteva din judecățile acestui permanent revoltat, din crizele de conștiință ale acestui pasionat al adevărului, publicate în ziarul *Credința*, August 1934:

— „Credința într'un Dumnezeu am pierdut-o încă din copilărie, când vedeam zilnic în juru-mi preoți 9 din 10 rugându-se fără pietate și trăind într'o nepotrivită îmbelșugare, fără milă de aproapele lor. De atunci am trăit vid de orice Dumnezeu tălmăcit de preoți, dar imediat am simțit în mine aprinzându-se o lumină nouă“.

— „Puțin după aceasta am asistat la câteva întruniri socialiste și am înțeles că socialismul cuprinde în sânul lui toate virtuțile pe cari înzadar le căutam în faptele servitorilor lui Dumnezeu: dreptate, bunătate, cinste, cumpătare, cultul frumosului, și, mai presus de orice, o adevărată înfrățire cu cel învins de vieață. Iată care avea să fie, de acum încolo, noua mea religie, singurul meu Dumnezeu: năzuința spre desrobire a omului îngenunchiat de om“.

— „Apoi, mult mai târziu — după un sfert de veac de practică conștientă a noii mele religii — vieața avea să-mi dovedească cu cruzime că credința în Dumnezeu nu poate fi înlocuită cu nimic pământesc, oricât ar fi de sublim, că omul murdărește cu mâinile tot ce creiază cu sufletul, ba chiar că e nevrednic și de Dumnezeu, adică nimic nu-l poate salva și ridica deasupra multelor și deșertelor lui nevoi trupești“...

— „Mă uit la ce a rămas din mine, care am parcurs o cale atât de lungă; un biet om, învins de boală și strivit de nevoi, după ce ajunseseam acolo unde nu atârna decât de voința mea ca să devin și eu încă un om sătul. Mă ridic însă cu restul de puteri de cari mai sunt capabil, împotriva materiei robitoare, distrugătoare de suflete. Deși astăzi sclav, prizonier al nevoii de pâine și de adăpost, ca cel din urmă dintre nemernici, afirm în acest ceas de supremă sinceritate că *vieața nu e posibilă fără o credință*“.

Și pentru a reda ceva din atmosfera tragică a acestui pătimăș al sincerității, însemnez ultimele șire din aceste *pagini de carnet intim* :

— „Nici odată n'am fost așa de singur și așa de părăsit. Și doar atâta am crezut în iubirea omului pentru om!

Acuma către cine să-mi îndrept privirile? Nimic nu mă mai poate întoarce la credința mamei mele, dar și lipsit de orice credință mă simt incapabil de a lupta cu moartea sufletului meu, care băjbăe într'un întuneric de nepătruns“.

Epilogul trist al lui Panait Istrati e o învățătură pe care numai puterea exemplului o poate da. Destinul lui Istrati pledează pentru credință mai mult decât o pădure de predici. Că a negat totul, pentru a-și mărturisi în public greșala — face parte din tactica onestă a omului care n'a voit să adere fără critică și fără reticențe. Și când și-a pierdut toate simpatiile, când s'a văzut singur și sărac, și-a însemnat pe hârtie concluziile aventurii lui, în fraze limpezi, peste care simțim suflul sincerității marilor inițiați.

Ar trebui un studiu, cu migală lucrat, asupra crizelor de conștiință ale sublimului vagabond. Obișnuit cu calcularea gesturilor, dar formată odată o convingere, luată o atitudine — și cu îndrăzneala și chiar violența exprimării lor, Panait Istrati și-a proiectat cu răsunet convingerile, suportând toate consecințele. Caracterul eroic al vieții lui apare din multiplele sacrificii pe care le-a adus idealului său umanitar. Fără aderenți, într'o tragică izolare, sfârșitul lui a închis un capitol din lupta omenirii spre mai bine. Vorbind despre Istrati, nicicând prea de vreme nici prea târziu, amintim resursele de energie ale omenirii, față de care ea, cea dintâi, s'a arătat nedreaptă. Și mai amintim de măreția epică a unei lupte cu eroii învinși — dar nu mai puțin eroi.

Ca să ajungi la simplitatea frazei, cu aroma naturalității și ritmul bine cadențat, trebuie să fi atins acea desăvârșire artistică ce depășește fraza bine lustruită, știind a prinde în cadrul ei nu imagini, ci fluviul senti-

mental. E o tehnică literară cu care Panait Istrati s'a născut, pe care a atins-o dela primele rânduri. Povestitor din necesitate temperamentală, chiar articolele lui de luptă ideologică poartă farmecul artei, iar confesiunile cu repriviri asupra vieții lui, tot pitorescul creațiilor lui apreciate.

Gh. I. Biriș

GIOSUÈ CARDUCCI

1835—1907

Alegorie

Prin apa furtunoasă și 'ntre plânsul
De alcioni se luptă nava-mi singură;
O 'nvăluie și-o bat săgeți de fulger,
Vuirii de valuri, dar ea mege 'ntruna.

Atuncea amintirile, spre țarmul
Pierdut și 'ndreaptă fața 'nlăcrimată,
Și 'nfrântele speranțe, oboșite,
Coboară peste vâsla-mi sfărâmată.

Dar drept, la pupă, geniul meu privește
Spre cer și mare, și puternic cântă,
In trăznet de catarguri și de vânturi.

*(Passa la nave mia, sola, tra il pianto... din vol.
Juvenilia, Libro terzo, I.)*

Profundă noapte...

Adâncă, tainică, imensă noapte,
Odihnă a creației divine,
Ce dormi pe munții despicați de trăznet
Sau pe ogorul semănat de oameni;

O, boltă vastă, pașnică, 'nstelată;
Voi, umbre, întrerupte de lumină;
Frumoase forme vii, în soarta voastră
Desăvârșit și tainic potrivite;

Și lună, tu, bătrână călătoare,
Ce 'mparți argintul tău senin și rece
Pe piepturi vesele sau triste, deopotrivă;

Ce grozăvii, ce taine sunt acestea?
Ce suntem noi, sărmanii muritori?...
Dar tu, tăcere, stai nepăsătoare!

(*Profunda, solitaria. immensa notte*, din vol.
Juvenilia, Libro primo, VIII.)

De vorbă cu copacii

Tu, ce umbrești râpi tainice sau triste,
Nu te iubesc, *ștejar* îngândurat:
Tu dat-ai blânda-ți creangă pentru fruntea
Nebunilor pustiitori de nații.

Și nici pe tine nu te-admir, sterp *laur*:
Că minți și 'nșulți, când în trudita iarnă
Ți-arăți trufia verde și ciudată
Sau stai pe frunți pleșuve de'mpărați.

Tu, *viță*, îmi ești dragă, că 'ntre curpeni
Râzi lângă stânci și-mi pârguești cucernic
Uitarea înțeleaptă a vieții.

Dar și mai drag mi-e *bradul*, că-mi închide
În patru scânduri — raclă luminoasă —
Tot zbuciumul și visul meu zadarnic.

(*Colloqui con gli alebri, din Rime Nuove.*)

Boul

Mi-ești drag, bou blând, și simțimântul sfânt
Al păcii și puterii mă pătrunde
În suflet, când solemn ca monumentul
Privești ogorul roditor și liber,

Sau când în jug, plecându-te supus,
Urmezi grav munca sprintenă a omului:
El te îndeamnă și te biciuește,
Iar tu-i răspunzi rotindu-ți ochii pașnici.

Prin nara umedă și neagră, duhul
Îți fumegă, și ca un vesel imn
În linul aer mugetu-ți se pierde.

Și'n verdea, grava ochiului blândește,
Se oglindește 'ntinsă liniștită,
Divina câmpului tăcere verde.

(*Il bove din vol. Rime Nuove.*)

Din limba italiană de
Pimen Constantinescu

SELMA LAGERLÖF**Palmierul**

De mult, de mult, creștea într'un pustiu din răsărit, un palmier înalt. Tare înalt.

Toți drumeții, cari treceau pe acolo, stăteau în loc de se uitau la el: ți-era mai mare dragul să-l vezi. Era mai înalt decât toți palmierii și se zicea adeseori că va crește așa de înalt încât va întrece chiar piramidele Egiptului.

Și cum palmierul acesta mare stătea așa, în singurătate, rătăcind cu privirile în largul pustiiului, iată că într'o zi văzu ceva din pricina căreia foile lui uriașe prinseră a se clătina. Mărețe se legănau ușor în vârful trunchiului înalt și subțire.

Departe, în zarea pustiiului galben, se vedeau doi oameni.

Erau la o depărtare, unde cămilele nu se văd mai mari ca furnicile: totuși cei doi drumeți se deslușiau bine.

„Doi oameni străini în pustiu!“

Palmierul se mira de lucrul acesta, căci cunoștea bine pe rătăcitorii ce-și trec vieța prin deșert.

Era un bărbat și o femeie și n'aveau nici călăuză, nici dobitoc, care să le poarte merindele, nici cort, nici burduf pentru apă.

„De bună samă, își zise palmierul“, au venit aici cu gândul morții. Apoi își roti privirile împrejur.

„Mă mir că leii încă n'au ieșit să vâneze această pradă bună!“ zise el. Nu se vede nici picior de leu! Nici măcar tâlharii pustiiului nu se arată. O să vină ei!

„In șapte chipuri îi pândește moartea“ gândi iarăși palmierul.

„Leii îi vor sfâșia, șerprii au să-i înțepe cu limbile lor de venin, setea le va slei puterile, nisipurile îi vor

îngropa de vii, tâlharii îi vor prăda și ucide, arșița soarelui îi va frige, frica îi va înlemni“.

Și palmierul încercă să se gândească la altceva, căci soarta oamenilor acestora părea că-l întristează. În tot cuprinsul pustiului, cât putea el să vadă, nu era nimic nou pe care să nu-l fi cunoscut și să nu-l fi privit mereu, de o mie de ani. Nimic nu-i mai putea câștiga luarea aminte.

Și iarăși trebui să se gândească la cei doi călători.

„Ce duce oare femeia aceea în brațe? Mi se pare că acești oameni năuci îndrăsnesc să apuce calea pustiului ducând și un copilăș!“

Palmierul, care vedea departe — ca toți bătrânii de altădată — nu se înșelase de loc.

Femeia purta în brațe un copil, care își aplecase capul pe umărul ei și dormea.

„Și copilul nici nu-i îmbrăcat cum trebuie, zise din nou palmierul.“

Da, da, văd bine: mama și-a desbrăcat haina și a învălit copilul. De bună seamă că l-a luat în grabă din pat și a fugit cu el.

Acum pricep eu:ăștia sunt niște fugari. Dar sunt pierduți, adăugă el.

De nu le poartă de grijă vreun înger păzitor, măi bine s'ar fi lăsat de bună voe în mâinile vrăjmașilor.

Mai bine să le fi făcut cel mai mare rău, decât să pornească așa prin pustiul fără de margini. Cam dau cu socoteala cum s'a întâmplat: Bărbatul își vedea de lucru, copilul dormea în leagăn, femeia a ieșit ca să aducă apă: și când abia făcuse câțiva pași dela ușă, a văzut venind vrăjmașii. Atunci a dat fuga înapoi, punând mâna pe copil, și-a strigat bărbatul, rupând-o la fugă. De bună seamă de când drumăresc nu s'au odihnit o clipă. Da, da, așa se vor fi petrecând lucrurile. Și se cred scăpați, căci până acum n'au cunoscut nici oboseală nici alte suferințe. Citesc pe chipurile lor că de mult îi chinuește setea! Voiu fi cunoscând eu destul de bine un om fript de sete!

Când palmierul se gândi la sete, simți un tremur de-a lungul trunchiului său înalt, iar foile-i cele lungi și tăcute se ridicară, în sus, ca și când s'ar fi ferit de dogoarea focului.

„De-ași fi fost eu om“ — zise copacul — niciodată n'aș fi îndrăznit să pornesc prin pustiu. Aței ce cutează să stea aici fără de rădăcini, care să se afunde în locurile ce nu duc niciodată lipsa apei, trebuie să fie tare îndrăzneți. În pustiu chiar palmierii sunt primejduiți. Chiar un palmier așa de mare ca mine.

Dacă i-ași ruga să se întoarcă înapoi? Vrăjmașii lor n'ar putea să fie niciodată mai neîndurați față de dânșii decât pustiu. Ei or fi socotind că-i ușor lucru să trăești în deșerturi. Numai eu știu prin câte am trecut. Imi aduc aminte că odată, în tinerețele mele, un uragan îngrămădisise peste mine un munte întreg de nisip. Era cât p'aci să-mi dau sfârșitul.

Și palmierul urmă să vorbească singur, precum făceau pustnicii de altă dată.

Aud o cântare minunată, care răsare încet din frunzișul meu, zise el. Trebuie să-mi fi prins toate firele foilor. Nici eu nu pot să-mi dau seama de ceace simt de când am văzut pe nenorociții ăștia de străini. Și femeia aceea, nespuse de frumoasă e atât de amărâtă. Ea mă face să-mi aduc aminte de cea mai mândră femeie din câte mi-a fost dat să văd, de când sunt pe lume.

Pe când frunzișul tremura încet, zvonind o cântare ușoară, palmierul își aduse aminte cum odată, de mult de tot, oaza a văzut doi oaspeți străluciți: Era regina din Saba, împreună cu înțeleptul Solomon.

Frumoasa regină trebuia să se reîntoarcă în țara ei, iar regele o însoțise pe drum, și cum trebuiau să se despartă ca o aducere aminte a clipelor acestora — zise regina — pun un sâmbure de palmier în pământ și vreau ca dintr'însul să răsară un arbore care să crească și să trăiască până ce se va ridica în ludea un rege mai mare decât Solomon.

Zicând aceste vorbe, regina a așezat curmala în pământ și a udat-o cu lacrimi. Ce-o mai fi și asta de-mi vine în minte așa ceva tocmai azi? grăi palmierul. „Să fie oare femeia aceasta atât de frumoasă, încât să-mi amintească pe cea mai mândră dintre regine, pe ea, la al cărei cuvânt am crescut și am trăit până în ziua de azi? Frunzișul îmi fășie din ce în ce mai tare“, — zise palmierul — și șoapta lui pare tot mai tristă, pare a fi melodia unui cânt de îngropare. Pare ca și când ar povesti că trebuie să moară cineva.

Ce bine îmi pare când știu că nu-mi cântă mie, căci eu nu pot muri! Palmierul crezu că melodia cea tânguitoare trebuie să răsunе pentru cei doi călători singuratici. Lucrul acesta se văzu bine când ocoliră îngroziți, scheletul unei cămile, care le era în cale și din privirile pe care le aruncară în spre doi vulturi, ce trecură în zbor pe dinainte-le.

Nici nu putea să fie într'alt chip : trebuiau să piară.

Zăriseră palmierul și oaza și acum se grăbiau să ajungă acolo, căci nădejduiau să găsească apă. Dar când, în sfârșit, ajunseră, fură cuprinși de întristare. Căci izvorul secase. Femeia puse copilul jos, înduretată și se așeză plângând la marginea fântânii.

Bărbatul stătea alături de dânsa și izbia cu pumnii în pământul scorojit. Palmierul îi auzi vorbind că trebuie să moară. Mai înțelese, tot din graiul lor, că regele Irod poruncise să se ucidă toți copiii de doi sau trei ani, de teamă să nu se fi născut regele cel mare, care era așteptat în Iudeea.

„Și-mi murmură frunzișul tot mai tare“, zise palmierul. Nenorociții aceștia de fugari vor vedea îndată chipul morții! Deasemenea mai înțelese că le era groază de pustiu. Bărbatul spunea că ar fi fost mai bine dacă ar fi rămas acasă să se lupte cu sutașul decât să fugă în alte locuri. Zicea că acolo ar fi aflat o moarte mai ușoară. „O să ne vină Domnul în ajutor“, grăi femeia. „Suntem singuri între fiare și între șerpi“, răspunse bărbatul. „N'avem nici merinde, nici apă!“ cum vrei să ne vină Domnul într'ajutor! „Și își

rupea hainele depe dânsul de durere și își îndesa fața în pământul tare ca zgura. Era desnădăjduit ca un om ce-ar avea o rană de moarte în inimă. Femeea stătea jos, ținându-se cu mâinele de genunchiu. Privirile ei rătăcind în nesfârșitul pustiului, vorbeau de durerea fără de margini ce-i stăpânea făptura.

Palmierul auzea cum îi fășia frunzișul tot mai tare. Femeia trebuia să-l fi auzit, căci își ridică ochii către crengile de sus și în același timp întinse brațele să-și dea sama: „Curmale, curmale“, strigă ea. Și în glasul ei era atâta dorință, că bătrânul palmier ar fi vrut să nu fie mai înalt decât tufișele de dracilă, iar roadele să-i fie așa de ușor de cules precum sunt măceșele. Știa el bine că e încărcat cu roade dar cum ar fi putut oamenii să le culeagă dela o înălțime amețitoare? Bărbatul văzuse, cum atârnavu printre frunziș, poamele cele atât de greu de cules și nici nu-și ridica privirile. Rugă pe nevastă-sa să nu dorească ceace e peste putință. Dar, copilul, care se tot învărtise încoace și'n colo jucându-se cu surcele și cu păiușe, auzise ruga mamei sale.

*

Micuțului nici nu-i trecea prin minte că s'ar putea ca mamă-sa să nu aibă tot ce a dorit. Și îndată ce auzi de poamele palmierului începu să se uite în sus. Acum se tot gândea într'una și făcea fel de fel de planuri, cum ar putea să doboare curmalele. Și fruntea lui se încreși sub pletele bălane, până ce un surâs îi licări pe față. Se duse la palmier și-i mângăie trunchiul binișor cu mânuțele lui mici, apoi zise cu glas argintiu, cum numai copiii pot grăi: „Palmierule, pleacă-te. Pleacă-te, palmierule! Mare minune! Foile palmierului foșniră ca și cum ar fi fost bătute de furtună, iar trunchiul cel lung se clătină tot mai tare. Copacul simți că acest copil era atotputernic și voinții lui nu i se putea împotrivi. Pe dată se plecă, îndoindu-și trunchiul lui cel lung. Precum s'ar pleca oamenii înaintea unui craiu. Și ca un ac uriaș, se incovoia arborele, atin-gând nisipul și nici nu-i era frică de cele văzute: ci cu

un strigăt de bucurie, se repezi și începu să culeagă roade din coroana lui. După ce culesese destule, iar copacul stătea așa... cu fruntea în nisip, copilul se dete deoparte, strigând cu glasul lui argințiu: „Palmierule, ridică-te, palmierule!“ Și arborele se ridică încetinel și îndreptându-și trunchiul își scutură foile care zvoniau ca un sunet de harpe“. Acum înțeleg cui i se cântă imnul de moarte, își zise bătrânul palmier când se ridică iarăși drept și privi peste necuprinsul pustiu-lui. Nu-i cântul de îngropare al drumeților acestora!“

Bărbatul și femeea stăteau îngenunchiați și se rugau lui Dumnezeu: „Tu ne-ai văzut chinurile și ni le-ai alinat! Ești puternicul ce îndoie trunchiul palmierului precum ar îndoii o trestie. De care dintre vrăjmașii noștri să ne mai temem, când puterile tale le simțim scut?“

Trecând o caravană prin pustiu, drumeții văzură cum coroana palmierului începuse a se usca.

„Ce-o mai fi și asta zise un călător. Palmierul acesta nu trebuie să piară până ce nu va vedea un rege mai mare decât Solomon“.

Poate că l-a văzut, răspunse un alt drumeț din pustie.

Trad. de Carol Drimer

P. Cerna
(1881—1913)

Intronarea repertoriului dureros al sârmanului Dionis a însemnat inundarea literaturii noastre cu o anumită sensibilitate artistică și o sleire a solului de producție. După câteva decenii, poezia lui Coșbuc, și într-o mai mică măsură a lui Vlahuță, deschideau, printr-o coborîre în inima vieții, o nouă viziune asupra lumii. Aceeași puternică acțiune de emancipare o găsim în poezia lui Cerna; e chiar „încercarea cea mai serioasă de a smulge poezia ferecată 'n lanțurile marelui cântăreț al nefericirii și zădărniceii eterne“¹⁾.

Cerna — „om de statură mică, nervos, cu ochii mari, cenușii, așa era de întunecat albastrul lor“, și care „iubea viața cu pasiune,... cu patima aceluia ce par'că simte că nu-i va fi dat să se bucure multă vreme de ea“²⁾ — tipărise versuri „de o impecabilă factură“ încă la șaptesprezece ani în revista Povestea vorbei (1897), iar în 1901 își începe colaborarea la revista Sămănătorul³⁾.

Inscris la Facultatea de litere din București, lupta cu mizeria și cu o boală grozavă care-i atinse plămâni. Cu toate acestea, nu și-a plâns soarta. E trimis în străinătate pentru a-și lua doctoratul. Boala și munca peste măsură îl obolesc atât de mult încât îl îndepărtează de Muză: „E frumoasă ramura de studii ce mi-am ales, dar e un chin și aproape imposibil să studiezi în străinătate în condițiunile de nesiguranță în care mă aflu eu. Și apoi, Muza suferă; partea cea mai bună a mea o jertfesc pentru lucruri trecătoare, de care ar fi capabili și alții cu oarecare muncă“⁴⁾.

¹⁾ P. Constantinescu: Mișcarea literară, pag. 39.

²⁾ V. Savel: Contemporanii, pag. 51.

³⁾ N. Iorga: Istoria literaturii rom. contemp. Partea II-a, p. 122.

⁴⁾ Dintr'o scrisoare. Ap. Tr. Ionescu: Panait Cerna. Universul literar, 25 Mai, 1930.

În 1910 își publică poeziile, iar Academia Română, în urma raportului lui D. Zamfirescu, îi premiază poeziile. Unii i-au primit poeziile cu oarecare rezervă, iar alții cu mult entuziasm. D. M. Dragomirescu, cel mai entuziast apărător al lui Cerna, a reușit să-l impună marelui public. Această admirație și-a găsit întotdeauna o temeinică explicare, căci poezia lui Cerna este o cristalizare poetică a celor mai variate probleme: iubirea avântată (Șoapte, Plânsul lui Adam, Noapte), disprețul slăbiciunii (Dura lex), problema existenței (Floare și genună, Trei sburătoare), dorința realizărilor sociale și naționale (Cătră pace)...

La succesul acesta se adaugă și cel al luării doctoratului. Poetul era liber. Dar libertatea aceasta n'a ținut decât trei săptămâni: a trecut din lumea îngrădirilor în cea a eternei libertăți...

Deși părăsit de tatăl său — un învățător bulgar care, din cauza politicii naționaliste, și-a părăsit familia —, deși dijmuit de boală și sărăcie, a trecut prin vieață cu seninătatea în suflet și zâmbetul pe buze. O singură dată și-a dorit moartea, când iubita lui s'a logodit cu altul:

*„Nu te uita că ochiu-mi s'aprinde peste fire
Că sufletu-mi se rupe de-atâta fericire —
Nu te uita: sărută-l, sărută-l înainte —
Simțire-aș gura morții pe fruntea mea fierbinte!...
(Logodnă)*

Ultimul vers cu puternica deprimare ce conține ne amintește dependența de *pesimismul eminescian*. În armonie, vocabular și inversiuni, reminescențele sunt mai numeroase ¹⁾.

Dar aceasta nu înseamnă negarea talentului lui Cerna, căci poetul nostru nu este un transplantator de

¹⁾ D. E. Lovinescu a arătat cu numeroase exemple cum „sub forme izolate dacă nu și integrale, se poate urmări infiltrația eminesciană în câteva din cele mai bune din poemele lui Cerna“, (Evoluția poeziei lirice, pag. 134). De altfel, o paralelă între Eminescu și Cerna ne oferă și d. M. Dragomirescu, în Critici, vol. I, pag. 94 și urm.

artă și nu trăește din imitații de formă și de fond. Asemenea influențe sunt inerente unui început literar post-teminescian.

Reminescențe sunt și din *Alexandrescu*. Unele, ca deprimarea și așteptarea morții din *Marna* au fost asimilate grație procesului de descoperire a aceluiași suflet dezechilibrat de vitregia soartei și de inospitalitatea socială. Alteori, apropierea sufletească s'a făcut grație aceleiași ideologii. Adept al ideologiei sămănătoriste — care, în mare parte, este o reluare a programului Daciei literare, a acelei reviste în care Alexandrescu și-a publicat poezia de larg umanitarism *Anul 1840* — Cerna s'a identificat cu suferința celor slabi și oropsiți, concretizând, în special în capodopera socială *Cătră pace*; aspirațiile care frământau vremea sa.

Zeea păcii va fi întronată numai când revendicările naționale și sociale vor fi realizate. Dacă rănilor nu vor fi îndreptate, zeea mai bine să rămână în lumea „visării neîmplinite”. Este aceeași afirmare a solidarității ca și în anul 1840. Unele versuri ne amintesc și mai evident poezia lui Alexandrescu:

*„O, zee! Dacă sceptru ți va fi să 'ncremenească
In formele de astăzi vieța pământescă,
Rămâi mai bine 'n lumea visării ne'mplinite!...*

Dar la Alexandrescu — în alte poezii — lirismul filozofic se îndreaptă spre o viziune întunecată. Gândurile lui, nutrite de constatarea că „lumea e de chinuri nedeșertat isvor”, ajung la încheieri pesimiste ca cea din *Meditație*:

*„Vieța e o luptă, o dramă variată
Și actu-i cel din urmă în veci e sângerat:
Moartea-l încoronează, moartea neîmpăcată,
Care în a sa cale pe nimeni n'a uitat“.*

Pesimismul acesta al negării eforturilor și luptelor de îndreptare nu-l găsim la Cerna. Pentru poetul nostru, vieța e o veșnică frământare pentru realizarea idealului. Aici este prețul vieții. În felul acesta nu mai

există dureri, ci numai nădejdea care îndeamnă la luptă și la jertfire pentru urmași. Chiar dacă luptătorii nu vor gusta din fericire, din roadele realizărilor, ele vor fi rezervate urmașilor:

*„Ce este o durere și-o lacrimă ce 'nseamnă,
Când tânăra nădejde la luptă te îndeamnă?
Și ce-i să cazî, când vieța n'o pierdem în zadar,
Când trupurile noastre sânt pietre de altar, —
Când fiecare știm,
Că făurim o lume ce-o vor primi ca dar
Acei ce nu sânt încă și totuși îi iubim?“*

Aceasta este esența capodoperei *Cătră pace*. E o concepție optimistă și altruistă, opusă uneori filozofiei lui Alexandrescu și întotdeauna diametral opusă zădărniciiei eminesciane.

D. M. Dragomirescu este entuziasmat de „profunda originalitate a concepției“ din poema filozofică *Plânsul lui Adam*, unde „două sentimente ce se îmbină unul în altul, se regăsesc aici admirabil întrupate: preamărirea clipelor supreme de iubire și cu deosebire dorul de jertfire pentru urmași“¹⁾. Aceeași admirație la d. N. Iorga: E „una din marile poezii ale literaturii noastre, și „ar putea să onoreze orice mare literatură“²⁾.

Adam se tânguie că Dumnezeu, socotindu-i iubirea un păcat, în loc să-l pedepsească pe el, făptuitorul păcatului, l-a pedepsit pe Cain.

E adevărat că dorul de jertfire pentru urmași ca și chinul lui Cain e mișcător redat, dar — și tocmai din acest motiv! — ne-am aștepta ca Adam să regrete iubirea lui cu Eva, iubire care a pricinuit atâta durere. Aceasta ar fi evoluția normală a sentimentului. Contrar așteptărilor, Adam „preamărește clipele supreme de iubire“:

*„De-a fost păcat iubitul, mărire cui l-a scos;
El a făcut păcatul atâta de frumos:
Un farmec, o beție ce'n veci în tine-o porți —
Pe clipa rătăcirii îndur și mii de morți...“*

¹⁾ M. Dragomirescu: *Trei scriitori*. Convorbiri critice. 1 Febr. 1907.

²⁾ N. op. cit., pag. 125.

După acest optimism avântat, intervin elementele de ordin intelectual:

*„Dar prea e crudă legea, ca fiul să spăsească
De-a-pururi, fără vină, greșala părintească“!...*

Gândirea rece, lipsită de suflul poetic, caracterizează și tânguirea finală:

*„Găsi-vei tu vr' odată liman nemângăierii,
Să-i ierți pe-acea care te-au hărăzit durerii?
Noi nu știam, copile, că tu ai să plătești
Cu chinuri clipa noastră de vrăji sărbătorești!*

O. sfânt copil al Evei! Indură-te de noi...!

Deci „întruparea“ celor două sentimente nu este cătuși de puțin „admirabilă“; ea este chiar dăunătoare poeziei.

Acordând onoruri extraordinare iubirei dătătoare de fericire, Cerna ajunge — în *Dura lex* — la formularea unui ideal al naturii: îndepărtarea celor slabi și creiarea unui neam mitologic, care să-și poată cuceri fericirea și înfrânge durerea, „regina lutului“, așa cum el însuși a făcut:

*„Zeiță, tu, eternă bunătate,
De-i întâlnești, în lunga ta cărare,
Robi și nevolnici, suflete 'nserate,
Treci înainte, lasă-i în uitare!...“*

Celorlalți, poetul le schițează următorul ideal:

*„O, dragii mei prieteni! Luptați, cântați, iubiți...
Să faceți o virtute din setea de plăcere!
Rămâneți pururi veseli — nebuni și fericți...
Drept mulțumire, zâna numai atât vă cere...“*

Cerna nu este numai un poet de concepție, ci și un poet al lumii subiective și ceea ce rămâne din Cerna sunt neîntrecutele innuri de iubire: Șoapte, Noapte, Ecouri...

E un sentiment cu energii barbare, ca un râu de munte care nu dorește să cunoască nici o stavilă. E o iubire ce transfigurează: sub farmecul văpăii, tinerii își interiorizează privirea, iar luna, surâzând:

„Trezea cântări din somn pe câte-o cracă,
 Și, bună, și duioasă, poleia
 Cărările pe unde-aveau să treacă
 Indrăgostiții ce visau subț ea...

.....
 Larg seamănă peste întreaga fire
 Imbolduri de vieață și iubire...“

Din această vieață care „colcăe nebună“, se desprinde un cântec, psalmul iubirei:

„...Se pare că umana nemurire
 Au pus-o zeii 'n visul de iubire“... (Șoapte)

Ideologic, poezia *Noapte* — „cel mai entuziast imn al iubirii în literatura noastră“¹⁾ — este o continuare a acestor Șoapte. Poetizează prin avânturi largi și puternice „o tânără poveste de iubire“:

„O, suflete! Doinește și tresaltă!
 Tu, tu ești fericitul din poveste!
 Iar răzătorul chip cioplit de daltă
 E visul tău și a ta domniță este...
 Tresaltă, suflete al meu, și cântă!

De astăzi, n'ai să tremuri singuratec
 Și nu vei mai privi, plângând, la stele —
 Acum ești numai cântec și jăratec —
 Ca ele vin, nemuritor ca ele...
 Tresaltă, suflete al meu, și cântă!

Aceste izbucniri sunt slăvirea iubirei, a acelei iubiri care te înalță sufletește și omoară durerea pământescă:

De acuma, nu te-i mai gândi la moarte,
 Căci azi, de Ea, nimic nu te desparte...
 Cu'n zâmbet, cu o vorbă spusă-a-lene,
 Ea dete somn durerii pământești,
 A dat vieții glasuri de sirene —
 Umplu întreg pământul de povești...
 O, suflete al meu! Tresaltă, cântă!

E acea iubire care trece, în dinamismul ei primitiv,

¹⁾ I. Trivale, *Cronici literare*, p. 322.

peste hotarările vieții individului și te înfrățește cu întreaga lume:

*„De ce nu sânt un zeu în clipa-aceasta!
Orice dureri de pe pământ aş stinge:
Aş izbucni în cântece divine,
Să 'mpart la toată lumea care plânge
Salutul unei fericiri ce vine“...*

Așa cum, în *Ecouri*, iubirea se revarsă asupra generațiilor viitoare:

*„Și, dacă nebunii divine
Vă smulg în ceruri, tremurând,
E că un neam întreg ce vine,
Se bucură cu voi în rând;*

*Și dacă 'n ora fărâmecată
Asemeni zeilor păreți,
E că trăiți, ca 'n vis, deodată
Atâtea mii și mii de vieți...“*

Poezia *Noapte* e o dovadă că Cerna era înzestrat cu o puternică imaginație plastică:

*„Ți-i inima numai de visuri plină...
Ca'ntr'o biserică strălucitoare,
Când se aprind făcliile la denti,
Așa, deodată, s'a făcut lumină,
In sufletul neadormit, pe care
Se scutură un stol de dulci vedenii“...*

D. Dragomirescu — în *Trei scriitori* — avea toată dreptatea, întrebând: „Ă mai cântat cineva în limba noastră cu atâta putere, adâncime și armonie fericirea vieții, și într'o formă atât de variată și de originală?“

Poet al fericirii umane, Cerna „nu geme, nici nu blestemă“, când e înfrant, căci, renăscut prin raza sfântă a iubirii, el birue durerea, „regina lutului“, și sfidează ura:

*„E sfânt și veșnic: uia nu e 'n stare
Să nărue tot ce-a clădit iubirea...“*

Prin iubire, biruitul devine biruitor :

*„Puteri, ce puneți între noi hotare!
Amenințați, loviți, răniți mai tare!
C'un zâmbet în luminile privirii,
Cu milă și blândețe vă primim;
Nu tremurăm la gândul nimicirii:
Noi sântem mai puternici: noi iubim...*

(Inseninarea).

Nimeni până la el n'a știut să plămădească din durere un optimism atât de avântat, iar „prin dinamismul sentimentelor, rămâne cea mai nobilă contribuție de a sfărâma tirănia eminesciană“¹⁾.

Locul lui Cerna în cadrul literaturii noastre este bine fixat. Aducând adâncime de sentiment, gingășie, dor, și o exprimare plastică, sugestivă, poate fi considerat ca întâiul cântăreț al iubirei dintre câți cântau acest neînfrânat sentiment în întâiele două decenii ale acestui secol.

BCU Cluj / Central University Library Cluj **Tuliu Racoță**

¹⁾ P. Constantinescu, op. cit., pag. 39.

Granița de vest

VIII. Infiltrări de populații streine în Crișana și Maramureș, în secolul XVIII.

Românii din ținutul de șes al Crișanei, alcătuiau în secolul XVIII o serie de sate puternice, cum rezultă din încercările făcute de către Curtea din Viena de a-i converti la catolicism. Episcopul ortodox al Aradului, Vichentie Ioanovici vine la Oradea-Mare în anul 1727, unde primește o jalbă adresată în numele Românilor din „ținutul Bihorului și șesul Crișurilor“, între ale cărei iscălituri figurează și cea a „proto-popului dela Cefa cu toți preoții din Câmpia Orăzii, cu biraiile din satele dela Câmpia Orăzii“¹⁾.

Episcopul după un scurt popas, cercetează vreo 39 sate românești, între cari și următoarele, așezate peste frontiera actuală în Ungaria: Leta-Mare, Poceiu, Tiribis, Abram, Petreu, Cherestur, Vașad, Aciad, Darvaș și Vecherd. De altă parte episcopul romano-catolic din Oradea, Csáky, scutea pe preoții români trecuți la catolicism depe tot întinsul diecezei sale de sarcinele și îndatoririle iobăgești, câștigând pe mulți dintre ei pentru cauza catolică, până departe de valea Bărcăului, Ierului și ținutul Nyrségului²⁾.

La anul 1765 iasă de sub teascurile tipografiei Seminarului catolic din Oradea „Calendarium“-ul latinesc, în care sunt înșirate satele de rit grecesc depe teritoriul episcopiei catolice, și cari erau locuite în majoritate de populație românească. Limba liturgică era „valachica“, iar în localitățile cu populație mestecată se amănționează și „ruthenica“. Satele românești alcătuiau o massă compactă în tot ținutul de șes al Ierului, Bărcăului și Someșului. Iată câteva din localitățile cu populație românească, rămase azi în Ungaria: Poceiu, Acsád,

¹⁾ Firu N. Biserica ortodoxă română din Bihor în luptă cu unirea. Caransebeș. 1913 pg. 21.

²⁾ Radu I. Istoria diecezei române unite a Orăzii-Mari. Oradea. 1930 pg. 16.

Hosszupáli; Abram, Vasad, Leta, Vértes și Nádantelek. Românii din aceste părți, pentru îndeplinirea serviciilor religioase își aduceau cărțile rituale din Muntenia și Moldova până prin anii 1743 și 1773, când ordinele împărătesei Maria Theresia interzice importul lor ¹⁾).

Mișcările religioase se întind în veacul XVIII peste tot șesul Sătmarului, ridiaându-se până pe valea Someșului, unde diferiții misionari încearcă să convertească populația românească spre catolicism ²⁾. Comitele din Satu-Mare caracterizează pe Românii de aici într'o scrisoare dela 1761: „Atât de puternic sunt inficiate inimile acestor neînfrânați, că abia se mai pot îndoi“ ³⁾. Vorbind mai departe despre populația județului arată că e alcătuită din: „natio valachica et ruhenica“ ⁴⁾).

Mișcarea revoluționară începută de Rakoczi în cei dintâi ani ai veacului XVIII, a luat naștere pe teritoriul județelor: Ung, Bereg, Ugocia, Szabolcs, Sătmár și Bihor, unde locuiau un mare număr de Români, calvinizați în bună parte. Elementul românesc, luptând în rândurile revoluționarilor curuși a făcut minuni de vitejie ⁵⁾. Din ținutul de mai sus era „Căpitanul de Curuși, Românul Ciurulea, iar din părțile sătmărene erau... români Balla Vasile, Petru Popp și vestitul căpitan Drăgui“ ⁶⁾).

Numărul mare al Românilor din aceste județe, cari au luptat alături de Unguri, se vede și din cântecele ungurești ale Curușilor, cari au în cea mai mare parte caracterul — melodie și versificație — românesc până azi, deși sunt executate în ungurește ⁷⁾).

¹⁾ S. Dragomir. Istoria desrobirei religioase a Românilor din Ardeal în secolul XVIII. Sibiu 1830 vol. II. Dr. Böhm I. A liturgikus nyelvekről. Eger 1897. pg. 135 136. Marczali H. Magyarország története II. Iozsef korában. Budapest 1885 vol. I. pg. 265.

²⁾ Radu I. op. cit. pg. 15. S. Dragomir. Istoria desrobirei religioase a Românilor din Ardeal în secolul XVIII, Sibiu 1930 vol. II. pg. 206.

³⁾ S. Dragomir op. cit. pg. 209.

⁴⁾ Indemn pg. 217.

⁵⁾ Iancsó B. A román nemzetiségű tőrekvésék története. Budapest 1896 vol. II pg. 656 - 659.

Radu I. op. cit. pg. 15. Székfő Gy. A Száműzöt Rákoczi. Budapest 1913 pg. 88.

⁶⁾ Iancsó B. op. cit. pg. 660 - 661.

⁷⁾ Iancsó B. op. cit. pg. 660 - 661.

Făşia de câmp cuprinsă între Mureş, Crişuri şi Someş n'a cunoscut în veacul XVIII o colonizare sistematică — asemeni Banatului — făcută sub supravegherea împărătească şi după norme bine stabilite. Colonizările se fac aici numai din partea câtorva familii nobile, fără ca statul să aibă vre-un amestec, şi tocmai din acest motiv ele au amplitudinea mult mai slabă, fiind reduse la un număr mic de localităţi şi colonişti.

Şesul cuprins între Mureş şi Crişul-Repede a fost locuit la începutul acestui secol, în majoritate de către populaţia românească, iar în satele dinspre Tisa populaţia era emestecată cu Unguri. Afară de aceste două naţionalităţi au mai fost colonizaţi aici Slovaci şi Germani, apoi elementul unghuresc a fost întărit prin noi curente venite dinspre Tisa.

Colonişti Slovaci

Slovacii din şesul Aradului şi Bihorului au pătruns aici, venind din centrele de peste frontieră: Békés, Békés-Csaba, Orosháza, Szentes şi Szarvas, colonizaţi în întâia jumătate a secolului XVIII, de către nobilul I. Gh. Haruckern, care stăpânea cea mai mare parte din judeţele: Békés, Csanád şi Csongrád. Populaţia de baştină pe moşiile lui era foarte rară, se cifra abia la câteva mii de suflete¹⁾. Haruckern având nevoie de cât mai multe braţe de muncă, face apel la populaţia slovacă din regiunile de nord ale Ungariei, cerându-i să se aşeze pe proprietăţile lui, şi făgăduind coloniştilor mai multe privilegii: pământ suficient, libertate religioasă şi scutire de impozite pe câtva timp. Prin acordarea acestor avantagii i-a reuşit să aşeze în localităţile de mai sus câteva mii de familii slovace²⁾.

Coloniştii de aici au trecut pela sfârşitul veacului XVIII în localitatea Nădlac, alcătuind cel mai important centru slovac dela apusul ţării şi unde formează până azi majoritatea

¹⁾ Acsády I. Magyarország népessége a Pragmatica sanctio korában. Budapest 1896. pg. 311—312. Dr. Peschány A. A magyarországi totok. Budapest. 1913. pg. 175—180.

²⁾ Az osztrák-magyar monarchia irásban és képekben. vol. II. pg. 532—434.

populației ¹⁾ De aici resfirarea lor s'a făcut mai departe pe pe valea Mureșului în sus, prin satele, Semlac, Seitin și Pecica, fără să poată alcătui undeva majorități etnice.

Slovacii din localitatea Mocrea, au fost colonizați pela sfârșitul acestui secol, aduși ca lucrători de pământ pe moșiile nobilului I. Péterffy, dar fiind puțini la număr cu timpul, s'au maghiarizat ²⁾.

Județul Bihor are o singură localitate — Bicaciu — colonizată cu Slovaci în secolul XVIII, însă din pricina izolării lor s'au desnaționalizat maghiarizându-se ³⁾. Slovacia din localitatea Vărșand au fost aduși aici prin anii 1755. Familii singuratice slovace s'au resfirit prin diferitele sate ale Banatului, venite din centrele din Ungaria. Elementul slovac — peste toată regiunea de câmpie a Tisei — alcătuește majoritatea populației numai în; Nădlac și Bicaciu.

Coloniști Germani

Germanii dintre Mureș și Crișuri așezați aici în secolul XVIII, alcătuesc o adnexă a grupului șvăbesc din Banat. Curentul mai vechiu de infiltrare germană pătrunde din sudul Mureșului, colonizând satele: Glogovăț, Sânt-Ana, Pănadul-Nou și Sf. Martin ⁴⁾. Al doilea curent mai slab venit dinspre Tisa e reprezentat prin coloniștii germani din localitățile: Peregul-German, apoi de cei așezați în număr mai mic prin alte câteva sate din vestul județului Arad ⁵⁾.

Elementul german din localitatea St. Ana, a fost așezat prin anii 1701. Coloniștii originari din Baden, Pfalz și Bavaria au fost aduși de către domnul de pământ D. Bibits ⁶⁾.

Germanii din localitatea Aletea au fost colonizați de către nobilul Haruckern prin anul 1717. Coloniștii au fost originari din: Würzburg, Bamberg, Schweinfurth, Bavaria, Pfalz și

¹⁾ Az osztrák-magyar monarchia irásban és képekben. vol. II. pg. 457.

²⁾ Az osztrák-magyar monarchia irásban és képekben vol. II. pg. 461.

³⁾ Az osztrák-magyar monarchia irásban és képekben. vol. II. pg. 406.

⁴⁾ Dr. Somogyi Gy. Arad vármegye néprajzi leirása. Arad 1912 pg. 361—363.

⁵⁾ Dr. Somogyi Gy. op. cit. 97—98, 363.

⁶⁾ Dr. Somogyi Gy. op. cit. pag. 361.

Lotaringia¹⁾). Localitatea Glogovaș a fost colonizată cu Germani la 1756, tot atunci așezându-se câteva familii și în Semlac²⁾).

Localitatea Sânt-Martin a fost întemeiată de către nobilul Harnckern și colonizată cu Germani la 1750, cei mai mulți originari din Baden. De asemeni la acest an ia ființă comuna Pănadul-Nou populată cu elemente germane originare din Lotaringia³⁾).

Germanii din Pâncota originari din Württemberg s'au așezat prin anul 1786⁴⁾). Germanii din Macea s'au resfirat aici, veniți din centrul lor mai puternic, Sânt-Martin⁵⁾).

Deasemeni cele câteva zeci de familii germane risipite prin localitățile: Șimand, Păulișul-Nou și Galșa, au venit aici din localitățile mai mari svabești ale județului⁶⁾). Comuna Peregul-German întemeiată la 1851 - 52, a fost populată cu elemente germane originare, parte din Austria de jos, parte din Torontal⁷⁾). Tot în veacul XIX au luat ființă cele din urmă centre populate cu element german în județul Aradului, anume: Satu-Nou și Țipar⁸⁾).

Germanii în județul Bihor au întemeiat o singură localitate — Palota — aproape de Oradea-Mare, aduși aici prin anii 1780 de către contele Frimmont, și așezați ca lucrători, pe moșiile lui.

Șvabii din localitatea Săcuieni, au fost colonizați în veacul XVIII. Tot acuma au mai fost așezate câteva sute de Germani în localitatea Palota, și alții puțini s'au risipit prin satele: Sânt-Andrieu și Tăriam⁹⁾).

Coloniști Unguri

Elementul unguresc pătrunde tot mai adânc în veacul XVIII, din spre interiorul șesului spre județele; Arad, Zărand și Bihor, fie sub forma de infiltrări sporadice — cu neputință de urmărit documentar — fie sub forma de colonizări făcute pe moșiile nobililor ori pe domeniile statului¹⁰⁾). Infiltrarea

¹⁾ Idem op. cit. pg. 361—362. ²⁾ Idem op. cit. pg. 362.

³⁾ Idem op. cit. pg. 362—363.

⁴⁾ Dr. Somogyi Gy. op. cit. pg. 363.

⁵⁾ Idem op. cit. pg. 363. ⁶⁾ Idem op. cit. pg. 363.

⁷⁾ Idem op. cit. pg. 363. ⁸⁾ Idem op. cit. pg. 363.

⁹⁾ Az orztrák magyar monarchia irásban és képekben... vol. II. pg. 405.

¹⁰⁾ Dr. Somogyi Gy. op. cit. pg. 255

ungurească în județul Arad, se poate împărți în două mari perioade: una între 1699—1751 și a doua între 1752—1780¹⁾.

Așezarea Ungurilor începe acum în câteva din satele de pe valea Mureșului și Crișului-Alb, ajungând până la regiunea de coline ale Munților Bihorului, Muma-Codru și Highiș-Drocea.

Centrul cel mai important de așezare este orașul Arad, de unde elementul unguresc înaintează spre răsărit, ajungând până în târgurile Radna-Lipova. Ungurii s'au așezat în localitatea Rovine prin anii 1753, veniți dinspre mijlocul șesului Tisei. De aici după câțiva ani s'au așezat în Peregul-Mic, împreună cu alte zeci de familii aduse din Egyek și Szabolcs²⁾.

Coloniștii unguri din Ghioroc s'au așezat aici pela 1743, iar cei din localitățile: Șiria, Galșa, Pâncota și Adea au fost așezați pela sfârșitul acestui secol³⁾. Localitatea Vârșandul-Nou, a fost colonizată cu Unguri pela 1792⁴⁾.

Populația șesului cuprinsă între Bărcău, Ier, și Someș, în veacul XVIII, este alcătuită în majoritate din Români, apoi Ruteni și mai puțini Unguri. Colonizare sistematică nu avem în această regiune, decât cea a Șvabilor din șesul Sătmarului.

Rutenii din Sătmar și Maramureș

Rutenii vin și se așează alături de populația românească în județele: Ugocia, Maramureș și Sătmar pela sfârșitul veacului XIII, coborându-se în grupe mai mari pe timpul domniei regilor Carol Robert și Ludovic Cel Mare⁵⁾. Acesta a primit în Ungaria pe principele Podoliei Teodor Koriatovics împreună cu un însemnat număr de Ruteni, așezându-i pe domeniile regale dela Muncaciu și Macovița⁶⁾. Noilor veniți, așezați îndeosebi pe teritoriul județelor: Maramureș Ugocia, Bereg și Ung, regele le-a acordat dreptul de a fi supuși jurisdicției religioase a metropolitului de Haliciu, păstrându-și în biserică limba și credința ortodoxă⁷⁾.

¹⁾ Dr. Somogy Gy. op. cit. pg. 256.

²⁾ Az osztrák magyar monarchia... vol. II. pg. 460.
Dr. Somogyi Gy. op. cit. pg. 256, 262—263.

³⁾ Az osztrák magyar monarchia... vol. II. pg. 460.
Dr. Somogyi Gy. op. cit. pg. 257—265.

⁴⁾ Dr. Somogyi Gy. op. cit. pg. 264.

⁵⁾ Hodinka A. op. cit. pg. 58—71.

⁶⁾ Dr. Szabó O. A. magyar orszokrol. Budapest 1913 pg. 42—43.

⁷⁾ Hodinka A. op. cit. pg. 71—72.

Infiltrarea ruteană în județele de mai sus nu s'a făcut în massă, ea a fost o coborîre lentă, continuată până prin veacul XVII, noii veniți așezându-se de preferință în lungul văilor și la poalele Carpaților ¹⁾. Conduși de cnezi, cereau voie domnilor de pământ să se așeze pe diferitele domenii, iar din pricina puținei desimi de populație, infiltrarea lor n'a fost împiedecată ²⁾).

Coloniștii ruteni se bucurau de anumite favoruri, între altele erau scutiți de impozitele datorite domnului pe pământ pe câtva timp, în schimb erau datori să-i prestea unele servicii, fie în daruri fie în natură ³⁾.

Elementul rutean în veacul XVIII, se coboară tot mai înspre adâncul șesului Sătmarului, părăsind, regiunea de dealuri, unde condițiile de traiu erau foarte grele. Acum alcătuiesc o însemnată insulă etnică — rămasă peste frontieră — de unde se respiră prin câteva sate din jurul orașului Satu-Mare fără ca să alcătuiască nicăiri majorități absolute de populație.

Localitățile unde s'au așezat mai numeroși sunt: Peleşul, Lazuri, Livada, Adrian, Nisipeni, Micola și Culciul-Mare ⁴⁾.

În Maramureș Rutenii alcătuiesc azi o insulă etnică formată din satele: Remeți, Virișmort, Crăciunești, Lunca, Valea Vișeului, Bistra, Petrova, Rona de Sus, Ruscova, Repedea și Poienile de sub Munte, de unde s'au respirat în număr mai mic prin alte localități românești ⁵⁾. Cei din Câmpulung și Sighet sunt azi maghiarizați.

Coloniști Germani

Nobilul Al. Károly având posesiuni întinse în șesul Sătmarului, a căutat în lipsa brațelor de muncă, să-și aducă coloniști Germani. Prin o cerere adresată cancelariei aulice din Viena, își exprimă dorința de a-și coloniza o parte din

¹⁾ Hodinka A. op. cit. pg. 72. Az osztrák magyar monarchia... vol. VI. partea 2. pg. 401—402.

²⁾ Hodinka A. op. cit. pg. 72. Az osztrák magyar monarchia.. vol. VI. partea 2. pg. 402—494. Bonkáló S. A szlávok, Budapest. 1915 pg. 76.

³⁾ Hodinka A. op. cit. pg. 75—77. Az osztrák magyar monarchia.. vol. VI. partea 2. pg. 403—407.

⁴⁾ Borevsky S. Szatmár vármegye története. Budapest. pg. 492.

⁵⁾ Vornicu G. Maramureșul. București. pg. 23.

proprietățile lui cu Șvabi, rugând Curtea să-i scutească de impozitele datorite statului ¹⁾. Cererea i-a fost aprobată, astfel că în primăvara anului 1712 s'a făcut cea dintâi colonizare șvăbească în șesul Sătmarului. La 16 Iulie Ioan Kereskény emisarul nobilului Károly a plecat din Bratislava cu un transport de Germani spre Sătmar, cari au fost colonizați în localitățile : Urziceni, Căpleni, Ciumești, Careii-Mari și Moftinul-Mare ²⁾.

Situația coloniștilor la venire era așa de jalnică, încât familia Károly a fost nevoită să le dea ajutoare în bani și natură, ba unora din ei chiar pâinea zilnică. Casele și le-au zidit numai în mod provizor, rămânând ca la anii viitori să-și ridice locuințe mari și statornice.

Al. Károly, din Bratislava, trimite sub conducerea administratorului său Grabarics o altă grupă de coloniști Germani spre Careii-Mari ³⁾. Noul stăpân i-a scutit pe timp de trei ani *de orice* fel de impozite față de el, iar șase ani de cele datorite județului și comunei, după acest termen coloniștii fiind obligați față de domnul lor de pământ, cu aceleași dări și zile de lucru, cași ceilalți iobagi. Pentru a le veni în ajutor la înțighearea gospodăriilor, fiecare colonist primia la început câte doi boi, o vacă, și douăsprezece măsuri de grâu, în schimbul acestor ajutoare fiind dator să lucreze gratuit o parte din pământul domnului ⁴⁾.

Al. Károly la 1719 lansează un nou apel către populația germană din orașele renane, făgăduind celor cari vor veni pe moșiile lui mai multe favoruri. Chemarea a avut răsunet așa că la 1720 s'a imbarcat din Ulm un alt transport de coloniști Șvabi pentru satele din jurul Careiilor, cei mai mulți dintre ei fiind așezați după sosire, în Careii-Mari și în localitatea Foieni ⁵⁾.

Câțiva ani mai târziu, la 1726, se așează Germanii și în localitatea Ardud. Ungurii cu cari locuiau împreună le-au făcut multe mizerii, încât coloniști s'au văzut nevoiți în re-

¹⁾ Dr. Vönház I. A Szatmármegyei német telepítésről. Századok. an XLVIII. Nr. 4 pag. 303.

²⁾ Dr. Vönház I. art. cit. pg. 304.

³⁾ Dr. Vönház I. art. cit. pg. 305.

⁴⁾ Dr. Vönház I. art. cit. pg. 306.

⁵⁾ Idem. 307 313.

pește rânduri să se plângă nobilului Károly, rugându-l să ia măsuri pentru îndreptarea răului¹⁾). Domnul de pământ, ca să pună capăt neînțelegerilor, la 1730, dispune să fie mutați Șvabii de aici, în localitatea Beltiugul-Crasnei.

Prin anii 1729—31, se așează alte grupe de Germani, mai puțini la număr, prin satele ridicate de connaționali lor, iar alții cari sosesc la 1733 și 1735, sunt plasați mai ales în satele din jurul Careilor-Mari²⁾).

După moartea lui Al. Károly, urmașii lui au continuat opera de colonizare germană aici, dar în stil mult mai mic.

Între anii 1743—58, s'au așezat familii germane prin localitățile: Gilvaci, Cămin și Craidorolț, iar între 1759—91 prin localitățile: Alexanđești, Terebești, Socondul-Mare, Șiesti, Homorudul de Jos, Berlești și Sanislău, iar alții s'au împrăștiat prin satele întemeiate de către Al. Károly³⁾). Prin anii 1792—1803, s'au așezat Șvabii în localitățile: Jojb, Ciumești, Hurez, Dindileag și Mădăras, iar după 1808, în Tășnad și Tiream⁴⁾).

Faptul că au fost așezați în sate izolate unele de altele, apoi nu s'au învrednicit de favorurile celor din Banat, a contribuit în o mare măsură la maghiarizarea lor, în a doua jumătate a veacului XIX.

În secolul XVIII, sub domnia Mariei Theresia, au fost colonizați Germani în număr mai mic — pela 1773 — și în câteva localități din Maramureș. Cei așezați în centrele: Sighet și Câmpulung, au venit din Austria, iar cei din Vișeu de Sus, Borșa-Handal și Huta, au fost aduși din Tatra⁵⁾).

Scopul colonizării lor aici, a fost dezvoltarea unei cât mai mari industrii⁶⁾). Coloniștii fiind așezați în o regiune

¹⁾ Idem. pg. 313 - 315.

²⁾ Idem. pg. 416 - 317.

³⁾ Idem pg. 411 - 415.

⁴⁾ Idem. pg. 411 - 415. Scherhafer A. Șvabii Sătmăreni și Bihoreni precum și Germanii din Maramureș. Tr. B. Cr. Mar. București. 1929 vol. I, pg. 643.

Ay osztrák magyar monarchia irásban és képekben... vol. II, pg. 355-56.

⁵⁾ Szilágyi I. Marmaros vármegye leirása. Budaspest, 1876 pg. 297.

⁶⁾ Az osztrák magyar monarchia., vol. VI, partea 2, pg. 443.

total izolată de către restul marilor grupe germane, s'au maghiarizat cu timpul aproape cu totul.

Elementul unguresc

Veacul XVIII aduce încetul cu încetul, o puternică pătrundere a elementului unguresc dinspre interiorul câmpiei, spre periferia ei. Acum începe așezarea Ungurilor în cele mai multe sate dela poalele dealurilor, alcătuind tot atâtea centre răslețe, cu tendința de înaintare în spre ținutul munților. Timpurile liniștite cari au urmat după războaiele interne ale lui Rákoczy deoparte, de altă parte mica desime de populație, au favorizat înjghebarea unei puternice insule ungurești în șesul Sătmarului în întâia jumătate a veac. XVIII alcătuită din următoarele localități; Piskáros, Penészlek, Ura, Géres, Dobra, Kis-Námény, Szamosujlak, Szalka, Göngye, eleșul-Mare, Borzava, Füled, Gürbed, Pallag, Gacsa, Ökörító, Nagy-Gércs, Kis-Gércs și Szamostelek¹⁾. Din acest centru puternic s'a făcut resfirarea ungurească peste tot șesul din jurul orașelor, Satu-Mare și Careii-Mari, care înaintază în veac. XIX, pe valea Someșului, Ierului, Crasnei și Tisei, tot mai adânc în spre regiunile muntoase.

Colonizările sistematice ungurești spre nord de Oradea-Mare și în județul Sătmar, n'au putut lua o dezvoltare mare, fiindcă această regiune rămânând scutită de ocupația turcească (1526—1699), a servit drept loc de refugiu pentru populație, aici satele erau mai dese, iar statul avea relativ puține întinderi de moșii, unde să poată face colonizări în stil mare. Totuși, și aici Ungurii au putut pătrunde departe spre dealuri, sub forma de așezări mai mici, făcute pe moșiile nobililor ori ale comunităților religioase.

Pe Valea Crișului-Repede, Ungurii se întind până în spre răsărit de Oradea-Mare, căutând regiunile cele mai potrivite pentru agricultură din lunca acestei ape, iar pe valea Crișului-Negru până aproape de Beiuș (Fig. 4).

¹⁾ Borovszky S. Szatmár vármegye története.. pg. 493.

IX. Desnaționalizarea elementului românesc din județele dela apusul țării în veacul XIX

Veacul XIX prezintă pentru întreaga câmpie a Tisei, faze noi în legătură cu mișcările și raporturile dintre populația ungurească și celelalte neamuri. Statul dă acum semnalul luptei contra tuturor naționalităților. Lupta a început la periferia câmpiei, unde naționalitățile prezentau o slabă forță de rezistență față de tendința de desnaționalizare, apoi din aceste regiuni a pătruns tot mai adânc înspre dealuri și munți.

Statul unguresc a întrebuițat toate mijloacele pentru a-și putea realiza acest plan, iar armele cele mai puternice i-au fost: a) sistemul de colonizări, b) maghiarizarea prin școală și biserică, c) denaturarea datelor statistice, obținute cu prilejul diferitelor recensământe de populație.

a) Colonizările

Rostul colonizărilor ungurești la apusul țării, făcute peste toată fâșia de câmpie până adânc între dealuri, a fost să sfarme blocul românesc în mai multe unități mărunte, încercuindu-le apoi de jur împrejur, ca așa să le poată desnaționaliza cu mai mare ușurință¹⁾. Soarta Românilor, aveau să o împărtășască mai târziu și celelalte naționalități.

Ungurii în Banat au început a fi colonizați în mod sistematic, odată cu începutul veacului XIX. Populația ungurească din localitățile Dejan și Zerindul-Mare, a fost colonizată prin anii 1800²⁾. La 1806 au fost colonizați Ungurii din localitatea Sân-Mărtinul Unguresc, iar la 1819 cei din comuna Mailath³⁾.

Ungurii din localitatea Araniag au fost aduși la 1822, și tot atunci au fost colonizați cei din Nadăș și Topolovățul-Mic⁴⁾.

¹⁾ Szatmáry Gy. Nemzeti állam és népoktatás. Budapest 1892. A. Popovici: Chestiunea naționalităților din Ungaria. Sibiu 1894. Concepția conducătorilor statului unguresc referitoare la naționalități era, că ele sunt »locuitori cu buze streine«.

²⁾ Bodor A. op. cit. pg. 25.

³⁾ Idem. op. cit. pg. 26.

⁴⁾ Bodor A. op. cit. pg. 26.

Coloniștii unguri din localitatea Udvarszállás, au fost aduși la 1835, când o altă grupă a fost așezată în localitățile: Gătaia și Pordeanu¹⁾. Ungurii din Sân-Mihaiul Maghiar au fost colonizați la 1840, cei din Colonia Bega la 1844, iar cei din localitatea Gilad, au fost aduși la 1850²⁾.

An de an coloniile ungurești pătrund tot mai adânc înspre regiunea muntoasă ale Banatului, căutând în înaintarea lor, se urmeze mai ales direcția văilor râurilor. La 1883 s'au așezat Ungurii în localitatea Betlenhaza, apoi în Izgar și Iersig, la 1891 au fost colonizați cei din localitatea Uiszentes (lângă Timișoara)³⁾. Cei din centrele Bodofalva și Igazfalva, au fost colonizați la 1893, iar cei din târgușorul Recaș la 1899⁴⁾.

Coloniștii din Făget s'au așezat aici între anii 1900—1903 iar cei din localitățile; Balint și Mănăstur, între anii 1903—1909⁵⁾. Ungurii din localitățile; Moșnița și Babșa, au fost aduși la 1903, cei din Bega-hoszupatak (Valea-Lungă), la 1909, iar localitățile Nevrincea și Vașaroș, au fost colonizate cu Unguri la 1910⁶⁾.

Prin sistemul colonizărilor, le-au reușit Ungurilor să pătrundă în veacul XIX, până în interiorul masivului muntos Poiana Rusca, pe văile râurilor Bega și Timiș (Fig. 4).

Colonizarea Ungurilor se face tot așa de intensă și în dreapta Mureșului, în șesul Aradului, până aproape de Salonta-Mare, în deosebi după 1830, când sunt așezați, fie prin localitățile românești, fie că se întemeiază cente noi pe seama lor.

Pătrunderea elementului unguresc pe teritoriul Jud. Arad, dinspre interiorul câmpiei, se face în veacul XIX, fie sub forma colonizărilor sistematice realizate de stat, fie că Ungurii sunt aduși de către familiile nobile, și așezați pe marile moșii ale acestora, ca lucrători de pământ.

¹⁾ Bodor A. op. cit. pg. 28.

²⁾ Bodor A. op. cit. pg. 28.

³⁾ Bodor A. op. cit. pg. 33.

⁴⁾ Bodor A. op. cit. pg. 34—35.

⁵⁾ Bodor A. op. cit. pg. 34—35.

⁶⁾ Bodor A. op. cit. pg. 35.

Între anii 1842 - 52 i-au ființat următoarele centre unguerești din județ: Fachert, Sânleani, Zimanducz și Zimandul-Nou¹⁾. Ungurii din localitatea Fachert au fost aduși și așezați aici din pusta Szent-Tamás, iar cei din Zimandul-Nou sunt originari din comitatul Nográd²⁾. Populația ungurească din comuna Zimanducz — originară din comitatul Heves, — a fost adusă aici din localitatea Bánkut³⁾.

Ungurii din localitatea Sânleani au venit aici prin anul 1854 din centrele: Dombegyház și Nagymajláth. Ungurii din localitatea românească Cermei, au fost colonizați prin anii 1828 - 38. Câteva familii nobile, având nevoie de cât mai numeroase brațe de muncă, i-au adus sub formă de iobagi, din județele: Heves, Békés și Bihor⁴⁾. Elementul unguresc din Ghioroc, a fost colonizat prin anii 1878 - 1882. Ciangăii din Bucovina, așezați în sudul Banatului, nu s'au putut împăca cu clima de aici, din care pricină statul a hotărât să așeze 126 familii, în comuna Ghioroc, dându-le pământ arător și loturi de case⁵⁾.

Baronul Simony L. prin anii 1883 - 5 a colonizat în localitatea Satu-Nou element unguresc, adus parte din Batania, parte din județul Csongrád. La 1892 a fost adusă o altă grupă de Unguri, pentru a putea cultiva cât mai mult pământ din moșiile acestui nobil⁶⁾. Localitatea Țipar a luat ființă în 1883, colonizată cu element unguresc⁷⁾.

Populația din localitatea Iratoșul-Mare, adusă aici prin anii 1860 - 80, — originară din regiunea Carpaților nordici — a fost în mare parte alcătuită din elemente slovace, cari sau maghiarizat cu totul⁸⁾.

Localitatea ungurească Satu-Mic, a luat ființă la 1866, colonizată de către o familie nobilă ungurească. Ungurii au fost

¹⁾ Dr. Somogy Gy. Arad vármegye néprajzi leírása. Arad 1912 pg. 257.

²⁾ Dr. Somogy Gy. op. cit. pg. 257.

³⁾ Dr. Somogy Gy. op. cit. pg. 257.

⁴⁾ Dr. Somogy Gy. op. cit. pg. 259.

⁵⁾ Dr. Somogy Gy. op. cit. pg. 257 - 258.

⁶⁾ Dr. Somogy Gy. op. cit. pg. 262.

⁷⁾ Idem op. cit. pg. 262.

⁸⁾ Idem op. cit. pg. 263.

adași pentru cultivarea tutunului din localitățile: Keверmes, Dombiratos și Almáskamarás, cărora li-s'au mai adaus alții, originari din: Szentes, Csongrád și Hodmezövásárhely ¹⁾.

Elementul unguresc din localitatea Gyula-Varsánd, a fost colonizat aici în veacul XVIII, adus din județul Heves ²⁾. Comuna Adea a fost colonizată cu Unguri originari din Sălaj, Ținutul Comaniei (Kunság) Heves, Békés, Csongrád și Bihor ³⁾. Tot acum au fost așezați Ungurii și în localitățile: Zerind, Erdeiș (Pădureni), Iermata-Neagră — în această localitate o altă grupă originară din Gyöngyös și ținutul Debreczen-ului a fost colonizată după 1879, — Zerindul-Mare, Vânători (Vadász), Chișineu-Criș, Rovine, Radna, Păulișul-Vechiu, Șilindia, Vârșandul-Nou, Galsa, Pâncota, Șiria, Curtici, Macea, Ineu și Peregul-Mic ⁴⁾.

Pe valea Crișului-Alb elementul unguresc a înaintat în veacul XIX sub formă de așezări sporadice până la pătrunderea râului în câmpie, de unde s'a ridicat mai sus până aproape de Hălmațiu, prin diferite localități sub formă de lucrători, angajați la marile întreprinderi forestiere și la exploatarea pădurilor (Fig. 4).

Populația din lungul văii Crișului-Negru e în majoritatea ei românească, Ungurii s'au putut așeza numai în câteva localități izolate, alcătuind insule etnice, restul lor din celelalte localități este amestecat cu populație românească ⁵⁾. Pătrunderea lor aici — au primit pământurile arabile cele mai bune din vatra văii — s'a făcut după 1700, reușindu-le să înainteze până în bazenul Beiușului, aproape de localitatea Vașcău ⁶⁾.

¹⁾ Idem op. cit. pg. 264.

²⁾ Dr. Somogy Gy. op. cit. pg. 259—260.

³⁾ Idem op. cit. pg. 260.

⁴⁾ Idem op. cit. pg. 258—265.

⁵⁾ Dr. Györgyfi I. A feketekőrös völgyi magyarság. Földr. közl. 1913 pg. 451. „A feketekőrös-völgy lakosságának tulnyomo többsége oláh, csak kis részben magyar«.

⁶⁾ Idem art. cit.

Pe valea Crișului-Repede elementul unguresc pătrunde în veacul XIX, până la răsărit de Oradea-Mare aproape de localitatea Vadul-Crișului, sprijinit și aici prin toate mijloacele materiale și morale din partea statului, ca astfel să-l poată lega mai târziu cu insulele resfirate din valea Someșului, peste Huedin și Cluj, și să-l poată împinge peste blocul românesc până în valea Mureșului, legându-l cu insula săcuiască din răsăritul Transilvaniei.

Aceleași scopuri și mijloace au favorizat pătrunderea elementului unguresc dinspre câmpie spre dealuri și munți, în tot veacul XIX până la 1914, și în județele: Bihor, Sălaj, Satu-Mare și Maramureș, unde au înaintat pe văile; Bărcăului, Crasnei, Someșului și Tisei adânc în interiorul blocului românesc¹⁾. În aceste părți n'au luat ființă noi sate de coloniști, ci a fost întărită populația ungurească mai mult prin așezări de elemente sporadice, și prin sprijinul puternic acordat lor din partea statului.

Tabloul alăturat arată preocupările de ordin politic ale statului unguresc, atunci când proceda la colonizarea elementului unguresc în mijlocul masei românismului. Colonizarea făcută până la 1850 aveau mai mult un caracter economic, populația fiind recrutată nu numai dintre Unguri, ci și dintre alte populații din țară, după această dată statul va avea în vedere numai plasarea elementului unguresc în locuri cât mai favorabile agriculturii, arătându-și pe față intențiile de desnaționalizare a populațiilor de altă limbă, tocmai cu ajutorul acestor coloniști.

¹⁾ Darányi I. A telepítés s az azzal kapcsolatos kérdések ügyében. Budapest 1900.

Numele comunei	Județul	Naționalitatea coloniștilor	Scopul colonizării	Colonizare originală sau mărirea de comune existente	Anul colonizării
Breștia	Timiș-Torontal	Bulgari	Cultivarea tutunului	Colonizare originală	1835
Colonia-Mică	Timiș-Torontal	Germani Unguri	> >	Mărirea comunei	1845
Fachert	Arad	Germani	> >	Colonizare originală	1845
Iratoșul-Mic	>	Unguri	Arendare	> >	1818
Colonia Bulgară	Timiș-Torontal	Bulgari	Cultivarea tutunului	> <	1844
Mailath	> >	Unguri	> >	> >	1820
Peregul-German	Arad	Slovaci-Germani-Cehi	Așezarea imigraților	> >	1851
Peregul-Mic	>	Unguri ² / ₃	Arendare	> >	1847
Sânleani	>	Unguri ² / ₃	Cultivarea tutunului	> >	1845
Sânmartinul-Maghiar		Unguri	> >	> >	1806
Sânmihaiul-German	Timiș-Torontal	Germani	> >	> >	1807
Sânpetru-Mic	> >	>	> >	< >	1843
Varnița	> >	Români		> >	1828
Zimandul-Nou	Arad	Unguri	Cultivarea tutunului	> >	1845
Zimandul-Vechiu	>	<	> >	> >	1845
Aurelhaza	Timiș-Torontal	Germani Unguri	politic	colonizare originală	1880
Becliza	Severin	> >	>	> >	1882
Ghioroc	Arad	Unguri	>	mărirea comunei	1884
Ghizela	Timiș-Torontal	Germani	>	colonizare originală	1882
Istvánfalva		Germani	>	> >	1882
Josefalva	Timiș-Torontal	>	>	> >	1881
Otelec	> <	Unguri	>	mărirea comunei	1880

Numele comunei	Județul	Naționalitatea coloniștilor	Scopul colonizării	Colonizare originală sau mărirea de comune existente	Anul colonizării
Saparifalva	Caraș	Unguri	politic	mărirea comunei	1881
Țipar	Arad	Unguri-Germani-Slovaci	colonizarea imigranților	colonizare originală	1883
Uisentes	Timiș-Torontal	Unguri	politic	> >	1892
Belinț	> >	>	>	mărirea comunei	1902
Bodofalva	Severin	>	>	colonizare originală	1900
Făget	>	>	>	mărirea comunei	1900
Igazfalva	>	>	>	colonizare originală	1893 1899
Mănăstur	>	>	>	mărirea comunei	1902
Moșnița	Timiș-Torontal	>	>	> >	1910
Nevrincea	Severin	>	>	> >	1907
Recaș	Timiș-Torontal	>	>	> >	1899
Stanciova	> >	>	>	> >	1904
Târgoviște	Severin	>	>	> >	1908
Valea Lungă	>	>	>	> >	1910
Babșa	Timiș-Torontal	>	>	> >	1907
Ghizela	> >	>	>	> >	1907

Colonizările ungurești erau făcute după un plan bine studiat și cu o metodă sigură de desnaționalizare, executarea lor se făcea sistematic an de an, indiferent de guvernele cari se perindau la cârma statului și cari făceau însemnate sacrificii bănești pentru reușita lor¹⁾. După 1844 problema colonizărilor este lăsată pe seama ministrului de agricultură, căruia — numai în acest an — i se votează suma de 6.000.000 coroane, cu scopul de a cumpăra pământuri în Banat, mai ales dela familiile nobile, și unde aveau apoi să fie ridicate noi sate pentru coloniști.

Beksics, unul dintre principalii susținători ai ideii de a creia cât mai multe colonii de Unguri printre celelalte naționalități, tratând problema lor spune; „Politica de colonizare poate să dea pe mâna Ungurilor toate văile râurilor din Ardeal, și astfel poate să izoleze complexele valache de cele săsești, iar industria poate duce pe Unguri în cele mai înaintate regiuni ale naționaliștilor din nordul țării și din Ardeal“. După ce arată mai departe cum se va putea înfăptui desnaționalizarea satelor și orașelor prin politica de colonizare, ajunge la concluzia; „astfel este de așteptat indoirea numărului Ungurilor“²⁾.

Pentru o cât mui bună reușită a problemei colonizărilor, bărbații de stat au început a atrage atenția organelor în drept, să nu mai dea voie, ca moșiile nobililor unguri făcute de vânzare să fie cumpărate de către Români, deoarece aceștia sunt „flămânzi după pământ“³⁾. Inadevăr după datele lui Șt. Bethlen, care tratează problema cumpărării de pământuri de către Români la începutul veacului XX, rezultă că cele mai multe terenuri făcute de vânzare, ajungeau în mâna noastră.

Referitor la județul Bihor după ce constată că Români cumpără cele mai multe moșii spune: „Aceasta e una din acele constatări triste pentru noi, prin care Români ajung

¹⁾ I. Russu Șirianu. Români din Statul Ungar. Arad 1904, pg. 172.

²⁾ Idem op. cit. pg. 184.

³⁾ Petrini P. Reforma agrară. Tr. Ban. Cr. Mar. 1918—1928. București 1929 pg. 285—286.

să pătrundă tot mai adânc în șesul unguresc“ iar despre județul Arad scrie: „este o pagină tristă a politicei agrare maghiare, am pierdut în ultimii 5 ani, în total 37.000 jugăre“¹⁾. Autorul vede nimicit planul de maghiarizare conceput de stat, prin faptul că Românii devin tot mai numeroși proprietari de pământuri cumpărate din mâna Ungurilor, nu numai la sate, ci și la orașe, a căror maghiarizare „este un fenomen temporar care va ținea numai până când conducătorii valachilor nu vor începe lupta și în orașe, cu aceiași măsură cu care au făcut-o acuma prin sate“²⁾.

Rostul colonizărilor ungurești era de-o parte, a slăbi elementul românesc acolo unde prezenta o oarecare unitate, de altă parte a-l fragmenta în insule mărunte, cari să poată fi la rândul lor mai ușor desnaționalizate.

Beksics tratând problema colonizărilor — și prin ele fortificarea insulelor ungurești risipite peste tot cuprinsul fostei Ungarii — arată că numai astfel vor aduce un real folos țării, dacă vor fi făcute cât se poate de sistematic.

Ungurii vor trebui să cucerească an de an văile râurilor, și în locul întâi cea a Mureșului, legând peste Oradea și Cluj, blocul unguresc din câmpia Tisei cu Săcuii din basenul superior, al Mureșului și Oltului, apoi închegând resfiratele așezări ungurești dintre Feldioara-Răsboieni—Alba-Iulia și Arad una cu alta, și alcătuind o a doua mare arteră de legătură etnică dintre Ungurii ardeleni și cei din Câmpia Tisei³⁾.

După valea Mureșului avea să urmeze cea a Someșului — cu insula ungurească din Sălaj — apoi a Crasnei și Bărcăului, legându-le cu blocul unguresc din interiorul câmpiei. Pe văile Crișurilor acolo unde se vor afla insule izolate ungurești, ele să fie refăcute și întărite prin colonizări și prin donații de pământ — din regiunile cele mai fertile — ca astfel să poată pătrunde prin ele ideia statului unitar maghiar, până în creerii munților⁴⁾.

¹⁾ Petrini P. op. cit.

²⁾ Idem op. cit.

³⁾ Beksics G. A magyar faj terjeszkedése és nemzeti konszolidációnk. Budapest 1896, pg. 38.

⁴⁾ Beksics G. op. cit pg. 40.

Problema colonizărilor a preocupat insistent guvernele ungurești, așa că statul s'a văzut nevoit să alcătuiască o comisiune ale cărei atribuții erau; găsirea și aplicarea celor mai practice soluții în legătură cu întărirea elementului unguresc, prin această metodă ¹⁾).

Kenéz B. la 1913, cere guvernului în interesul desăvârșirei Ungariei unitare, să procedeze la cunoașterea cât mai amănunțită a hotarelor etnice ungurești, precum și a insulelor răslețe, risipite printre celelalte naționalități. Acestea vor trebui — prin colonizări — legate de marile unități etnice ungurești. In deosebi trebuie încheată o unitate compact ungurească între blocul din Câmpia Tisei și insulele resfirate din valea Bega, apoi din ținutul cursului superior al Mureșului, peste localitățile: Oradea, Alesd și Huedin.

(Va urma).

Șt. Manciulea

BCU Cluj / ~~Central University~~ Library Cluj

¹⁾ Darányi I. A telepítés s az azzal kapcsolatos kérdések ügyében. Budapest 1900 pg. 3 -10, 26, 49, 146, 317. 403, 430. „A telepítésnek irányzo eszméje — az kell hogy legyen — hogy a magyar népesség megerősítessék ott a hol kisebbségben van mert ez egy nagy állami és nemzeti érdek .. De állítom, hogy a magyar állameszme fentartó elemi megerősítésének szüksége sehol se annyira imminens mint az erdélyi részekben .. pg. 407. Ép úgy kell a Kárpátok alyában magyar alföldieket telepíteni úgy hogy azon magyar telepítvények a román és tot lakosság között ne veszzenek el, hanem támaszukat a mellettök levő magyarsságban mindenkor megtalálják“.

²⁾ Kenéz B. Iavaslatok a nemzetségi kérdés megoldására. Budapest 1913, pg. 13.

Pentru frescă

Domnul Costin Petrescu, reputatul maestru al frescei își începe tratatul său¹⁾ cu un capitol în care delimitează înțelesul și definirea ei înțelegând prin frescă: ... „pictura ce se aplică imediat pe tencuiala proaspătă și încă moale a unui zid pe care abia l-a lăsat mistria zidarului“.

Delimitarea e necesară atât pentru limbajul curent, care s'a obișnuit a înțelege prea mult prin *frescă*, dar mai ales pentru lumea plastică, acum când — se pare — începe o nouă perioadă a picturii monumentale.

Suprafețele întinse și sobre ale arhitecturii moderne, închegată pe ideia monumentalului și principii de igienă și comodate pretind o pictură decorativă: directă, economică, capabilă a suporta fără vre-un risc operațiunile de curățenie și desinfectare; iar concepțional, cântând aceeași melodie a grandiosului.

Mozaicul, „pictura pentru eternitate“, prea costisitoare, necesită lucru prea îndelungat cu eforturi tehnice la cari puțini se încumetă și în cari, de cele mai multe ori concepția artistică și monumentalul cedează meseriei.

Pictura în ulei e direct dezastruoasă atât sub raport tehnic cât și artistic. Aderența, atunci când se execută direct pe zid, e minimă, orice încercare de curățirea ei fiind dăunătoare. Un alt aspect neplăcut al ei și de neevitat sunt reflexele. În pictura bisericească, unde nu se poate obține o lumină omogenă și uniform laterală ea e o adevărată nenorocire. Pentru ilustrare amintesc doar o biserică dintr'o foarte cunoscută stațiune climaterică din Ardeal. Pictura, lipsită fiind de transparență și volubilitate, — neajuns caracteristic — creiază o atmosferă mohorâtă și grea, la care mai contribuie și lipsa unei superioare concepții de artă.

Un alt inconvenient al acestei tehnici e lipsa de

¹⁾ „L'art de la fresque“. Paris, Lefranc 1931.

stabilitate a unor culori. Negrul, mai ales, pretinde foarte multă prudență fiindcă „volatilizarea ușoară a moleculelor acestei culori și precipitarea lor spre suprafață înegrește tonurile învecinate²⁾). Acelaș lucru se întâmplă cu unele ablastruri cari „rod“ culorile cu cari sunt amestecate, ieșind cu timpul strident la suprafață.

Dacă am amintit tehnica în ulei, am făcut-o mai ales pentru a preveni bisericile noastre dela sate, fiindcă în altă parte ea nu mai poate pătrunde.

Pictura în caseină, actual în ascendență în Germania și cu un frumos început la noi (Catedrala din Lugoj, Tg. Mureș) întrunește multe calități și condiții. Dar, chiar admitându-i inalterabilitatea culorilor, nu poate depăși rezistența frescei. Tehnica în caseină suprapune zidului pictura. Face deci corp aparte, cu o aderență ușor desmințită în împrejurări defavorabile zidului. Dacă azi ea se utilizează pe o scară tot mai întinsă nu e din cauza unor calități superioare, ci pentru că limbajul ei e mai comod și se pretează la mai multe ezitări în procesul de realizare, pe când fresca pretinde fermitate în execuție și talente de calibrul ne-realizat de moderni.

Dimpotrivă, fresca e singurul limbaj pictural care permite integrarea definitivă în „subjectil“ a materialului utilizat.

Piatra de var, prin ardere pierde acidul carbonic, devenind un corp foarte puțin stabil, cu continue tendințe de a redeveni ceea ce a fost. Prin „stingerea varului“ oxidul de calciu se transformă în hidrat de calciu, laptele de var utilizat în tencuială.

Tencuiala, în contact cu bioxidul de carbon sau acidul carbonic din atmosferă, printr'un proces lent, devine ceea ce era înainte „o rocă, o marmoră compactă“.

Dar acest proces de transformare și stabilizarea la maximum se întâmplă după ce în corpul tencuelii s'au

²⁾ C. Petrescu, op. cit. pg. 93.

impregnat pigmentii coloranți, prin pictură, aceștia din urmă împlinind rolul celor ce colorează marmorele.

Domnul C. Petrescu în tratatul amintit mai vorbește, pe dreptul, de „un fel de *ciment* care nu numai că nu e atacat de ploii ci dimpotrivă, se întărește mai mult sub acțiunea lor“.

Acest ciment apără zidul ca o redutabilă crustă dând în acelaș timp picturii un aspect unic și de neimitat. Evident că orice procedeu de curățire sau desinfectare nu-i poate vătăma cu nimica.

Cele amintite pun în afară de orice discuție rezistența și durabilitatea frescei, prevalându-o altor tehnice. Cât privește partea economică, ea prezintă tot atât de mari avantagii, materialul utilizat (varul nisipul) fiind acelaș ca și la un zid simplu, iar culorile în majoritate „pământuri“ (oxizi metalici) găsindu-se ori unde și foarte ieftin. Iată ce scrie Marzocchi de Bellucci în tratatul său¹⁾: „Se vedeau în sec. al XIV și XV, la începutul Renașterii, artiști italieni, pe atunci oameni simpli, deși adesea decoratori de geniu, pornind pe jos, cu un mic bagaj artistic simplificat: o mistrie, o riglă și cinci sau șase culori cari constituiau baza picturii *al fresco*, și în localitățile unde se opriau pentru lucrările comandate, găseau nisipul și varul“.

Dar ceea ce impune fresca peste orice alte tehnici și maniere de lucru sunt alte considerente de natură artistică.

Marzocchi de Bellucci spune undeva²⁾ că fresca e singura tehnică în pictură care poate împrumuta orice limbaj în favorul altor arte. Acest atașament complet pentru scopul căreia se dă, e o calitate enormă. Prin discreția ei, niciodată nu poate turbura, valoarea maselor, armonia formelor, sau melodia curburilor unei biserici spre ex., ci dimpotrivă, le acuză și, urmând voința artistului, le învâluie într'un decor surd, voalat, fără a chema privirea, ea, prin sine și pentru sine. Iar

¹⁾ La fresque, Paris 1925, pag. 27.

²⁾ La fresque pg. 50.

dimpotrivă, cu aceeași docilitate poate valoră masele arhitectonice prin efecte perspectivice nebanuite. Fiindcă fresca în limbaj e ușoară, volubilă, variată la infinit și plină de surprize, nelăsând niciodată impresie de obsoială și lipsă de prospețime. Victor Mottez, într'un capitol asupra frescelor din Italia ¹⁾ relevă surprinzătoare nuanțe și un limbaj de neînchipuit.

Când depășește decorativul aplicat, trăind în sine prin puterea de creație a artistului, fresca devine pictura eminentemente monumentală, vizând concepții largi, de inspirație grandioasă ca în epoca ei de glorie: Renașterea.

Prin imperativele de ordin tehnic ce le impune — fără puțința de a le evita — fresca înlătură meticuloasele preocupări de detaliu, pretinzând inspirației haina largă a masselor juxtapuse, de un efect grandios, ridicat și niciodată muncit de grije speculațiilor mărunte. Fresca n'a fost nicicând teren de acrobații de culoare, pastă sau alte preferințe actuale ci, cel mai miraculos mijloc de a remedia excesiva șmecherie de paletă și multiplicitatea mijloacelor mărunte ce înlocuesc tot mai mult talentele loiale și știința veritabilă²⁾. Ea „se va asocia arhitecturii, totdeauna mai bine că oricare alta (tehnică), se va preta la toate concepțiile decorative și, departe de a fi perimată, ea va corespunde trebuințelor noastre cele mai moderne ²⁾“.

Această manieră magistrală „mai virilă, mai sigură, mai rezolută și mai durabilă ca toate celelalte“ cum o definește Vasari, va trebui să devină prin excelență pictura elanului modern.

Virgil Fulicea

¹⁾ Cennino Cennini: Le livre da l'art pg. 164 și următ.

²⁾ Camille Mauclair.

CRONICI

Vassili Vassilievitch Rozanov

Jumătatea a doua a secolului XIX, ca și începutul celui de al XX-lea formează în spiritualitatea vieții rusești prerevoluționară, domeniul de absolută influență și stăpânire a gigantilor: Tolstoi, Dostoievski și Soloviev. Afirmăția este veridică cel puțin în cadrul cunoașterii noastre asupra vieții rusești din această epocă. Mai corect poate numai pentru această cunoaștere. Realitatea observată amănunțit și obiectiv ne desvăluie într'adevăr în acest timp o elită — spirituală — a societății rusești „impregnată de cultură europeană, a cărui spirit se deschidea în foarte largi orizonturi“, și „care sub influența lui Dostoievski o rupsesse definitiv cu materialismul“. Vassili Rozanov este un reprezentant important al acestei elite sociale caracterizată printr'o mare mișcare de idei și prin amărăciunea unei gândiri obsedată de presentimentul marelui cataclism. Născut în 1856, la țară, el, după terminarea Facultății de Litere din Moscva, fu silit să-și asigure existența ca profesor de istorie și geografie. Abia la patruzeci de ani, după ce scrisese câteva articole și chiar o lucrare „Despre cunoaștere“ se putu așeza la Petersburg ca funcționar și scriitor. Muncind din greu pentru susținerea unei numeroase familii, sub exteriorul calm al funcționarului de stat via o furtună de idei incoherente, adesea puțin clare, dar marcate de pecetea originalității. Spiritul său, prea anarhic pentru a se adapta unui program din luptele politice și prea puțin reverențios pentru a se pleca înaintea autorității opiniei contrare, a evoluat, exteriorizându-se și în stânga și în dreapta, printr'o intensă luptă interioară, dela radicalismul revoluționar și ateismul tinereții, la un patriotism conservator profund și la un sentiment religios foarte pronunțat. „Este adevărat că am scris odată articole negre (antirevoluționare) și altădată în sens socialist-revoluționar. Și în amândouă cazurile eram convins. Nu se află oare o sută procente de adevăr în revoluție și o sută procente de adevăr în contra-

revoluție? Pentru ce am scris în ziarele de dreapta și de stânga? ... e indiciul profunde mele convingeri că toată — frământarea — aceea este stupidă și inutilă“ (*Frunze căzute vol. II*). Cuvinte viu grăitoare asupra atitudinii și frământării sale interioare în fața problemelor politice.

Călit în lupta cu „intelligentzia“ rusă care își impusese un fel de cenzură asupra opiniei publice, lovind în dreapta și în stânga, Rozanov, angajat în susținerea ideilor proprii, adesea preconcepute și intangibile, deveni un critic mare, cu intuiții geniale, asigurându-și un loc de cinste în panteonul literar al Rusiei (în special articolele asupra lui Gogol și Dostoievski). Materialist și ateu la început, într-o bună parte a operei sale, Rozanov este precursorul lui Freud, îndreptând critici aspre creștinismului. (Lucrările: „*Domeniul imprecisului și nehotărîtului*“, „*în singurătate*“ și „*Frunze căzute*“).

Ateismul acesta feroce pare paradoxal, dar era natural și logic epocii sale, când statul era fuzionat în formele externe cu biserica, dar în fond era strein de adevărurile ei. Rozanov afirmă, mai târziu, acest lucru: „... în timpul celor opt ani de studii de gimnaziu, am învățat catehismul, istoria Bisericii ruse, istoria sfântă a Vechiului Testament de Roudakov și la fel manualul de istorie a Noului Testament, — dar niciodată n'am citit Evangelia sau Biblia, știam doar că ele diferă în aceea că Evangelia era o carte mică, cât timp Biblia era o carte mare“... „Terminând gimnaziul noi eram toți atei crânceni“. Chemarea grației îi aduce Biblia în mână, și lectura la întâmplare din profetul Isaia, aprinde lumina credinții, și dorul gustării mai adânci din razele spiritului absolut. Ambianța spirituală a epocii a produs și în această direcție un paradox în sufletul gânditorului Rozanov. Evangelia, — Noul Testament, — era înțeleasă în Rusia exagerat de ascetică, cu tendinți de totală reprimare a vieții. Obsedat de problema familiei și a procreerii, Rozanov n'a putut iubi Noul Testament „concepție a unei religii detașată de lumea fizică“, și îi opuse teologia Vechiului Testament cu chipul unui Dumnezeu patern surâzând creației. Ignorant însă complet în știința biblică — notă caracteristică epocii — cu toată puterea de pătrundere el comite greșeli mari din punct de vedere teologic. Criticând „Legenda marelui inquisitor“ a

lui Dostoievski, Rozanov se lasă influențat, dar în concluzie diieră concretizând problema răului în conflictul permanent dintre carne și spirit. Admitea întâietatea spiritului, dar nu disprețuirea, ori anularea cărnii prin aruncarea ei pe un plan inferior. Evangelia pentru el era un apel la suferință, iar esența creștinismului lipsită de seninătate și claritatea sufletului lui Zosima, din opera lui Dostoievski. „Creștinismul este suprapământesc, în afară de patrie, în afară de familie“. (Legenda marelui inquisitor, supl. p. 243).

Știt însă din cercul bisericii rusești, cu prilejul unei călătorii în Italia, Rozanov câștigă orizonturi noi spirituale și științifice în speculațiunile sale filosofico-religioase. Creștinismul este înțeles din ce în ce mai bine, iar problema bisericilor creștine în polemicele sale capătă contururile unei deslegări care ne surprinde și ne bucură. „Este adevărat că o mulțime de episcopi strigă: „Noi la fel suntem episcopi, și cel dela Roma nu este decât un episcop... Strigăt deasemenea răutăcios... Episcopatul nu este decât o anexă a Papei... Papa a primit tot de la Mântuitorul, el este Păstorul universal... Eu sunt rus, sunt ortodox, resping papalitatea, dar am logică și n'am nici o îndoială asupra la ceea ce scriu: el, papa, este piatra pe care este edificat totul, și care este păstorul pentru toți. În afară de el, nu-i decât vorbărie...“ (*Aproape de zidurile Bisericii vol. I*).

Contrar partidelor politice, contrar lui Dostoievski asupra așenței creștinismului și la început întregului creștinism, Rozanov prin trăirea internă a problemelor și prin altoirea în sufletul său a impresiilor din Italia a evoluat mult până în 1912, când se simția deasupra celor dintâi, împăcat cu cel de al doilea și admirator al creștinismului adevărat.

„Nu înțeleg pentru ce nu iubesc pe Tolstoi și Soloviev și Ratchinski. Nu le iubesc gândirea, nu le iubesc viața, nu le iubesc sufletele lor... Voiu putea să-i admir, dar nici odată să-i iubesc“. (Frunze căzute vol. I). Nu-i mai iubea pentru că era însuși o personalitate de sine stătătoare, cu aripile gândirii încercate și bine întărite. Superior în domeniul considerațiilor filozofice, stăpân și independent, el devine însă un umilit rugător al Mântuitorului: „Este adevărat că Tu zici de nefrica morții? Mântuitorule, ești Tu acela? Tu vii noaptea,

când sufletul suferă atât de oribil"... Urgia revoluției socialiste îi mijloci ultimul strigăt de durere: *Apocalipsul timpului nostru*, (1918).

Spirit capricios, adesea în contradictoriu — reflex al frământății spiritualității a epocii — cu o imensă bogăție de idei, fără un sistem filozofic încheșat, Rozanov este totuși o figură din cele mai reprezentative pentru epoca sa. Disecarea personalității lui este o necesitate pentru cunoașterea Rusiei de ieri, înțelegerea celei de azi și chiar a celei viitoare.

(*Un penseur russe: Vaszili Rozanov* J. Danzas în *La Vie Intellectuelle*, 10 Sept. 1935).

N. Comșa

Luptele religioase în Germania

Situația religioasă în Germania este gravă. Conducătorii național-socialismului, formați la școala lui Stirner și Nietzsche vreau să descreștinezze radical poporul german (în mare parte descreștinizat de protestantismul raționalist), impunându-i o nouă religie: păgânismul rasei și al sângelui. Și ca să-și ajungă mai ușor scopul, au pornit o luptă vehementă contra Bisericii catolice (singura pedecă ce le stă în cale): maltratează, în fel și formă, clerul; disoalvă organizațiile tineretului catolic și a muncitorilor catolici; laicizează învățământul; distrug presa catolică; răpesc averi bisericesti, și altele multe. Mai mult: unii teoreticieni ai național-socialismului merg până acolo în negliobia lor încât compară pe Hitler, cu Isus Hristos, secțiunile de asalt cu apostolii, iar publicația „Mein Kampf“ cu Biblia. Să privim puțin mai de aproape opera de distrugere a acestor neoadoratori ai lui Wotan și Frigga!

Maltratează clerul. E deajuns ca un preot să critice principiile mișcării național-socialiste ca să înfunde pușcăriă. Astfel e pedepsit Păr. Petru Thelen, din Bonn, la o amendă de 600 mărci (cam 24.000 Lei) pentru că a făcut aluzie, într'o predică, la tineretul hitlerist. — Mgr-ul Leffers, parohul din Rostock e condamnat la 18 luni închisoare pentru că a criticat ideile anticreștine din „Mi-

tul veacului XX". — Cam aceeaș soartă a ajuns și pe faimosul predicator din Colonia, Păr. iezuit Speicker, pe Păr. Legge din Padeborn, fratele episcopului din Meissen, pe vicarul general al diecezei de Hildesheim, și pe alții mulți*).

O campanie de discreditare duc național-socialiști și contra ordurilor religioase. Mai mulți provinciali și economi de ai Dominicanilor, Franciscanilor, Redemptoriștilor, Camillienilor, precum și superioare de mânăstiri femeiești zac în închisorile jălave și reci ale Reichului, fără nici un motiv serios, așa dupăcum fiecare se poate convinge din binecunoscuta broșură: Dr. Fidelis Günther: „Wozu dieser Klostersturm“ (Edit. Verhaag, Oldenzaal, Olanda)**).

Disoalvă organizațiile tineretului catolic și a muncitorilor catolici pentru că după părerea lui Baldur von Schirach, conducătorul tineretului hitlerist, orice asociație a tineretului în afară de „Tineretul Hitlerist“ greșește contra spiritului Statului. Mulți dintre conducătorii tineretului catolic au fost asasinați: cazul lui Klausener, al lui Probst, Gerlich, și alții.

Distruge presa catolică. Național-socialismul a monopolizat ziarele și dreptul de a discuta chestiunile de actualitate. Catolicilor le este interzis de a scoate orice ziar politic; ba de multe ori li-se cenzurează și revistele pur bisericești.

Învățământul de stat este complect laicizat. Pentru hitleriști „baza educației este rasa“ iar „principalul factor al educației este Statul“... „Morală este o supunere legilor sângelui; acolo unde sângele nostru protestează, vom acționa în mod imoral“, a spus dl Schemm, ministrul Bavariei, la un congres al învățătorilor național-socialiști***).

Național-socialiștii se dedau și la profanări de biserică cum sunt cazurile din Selov și Trebbin. La Ma-

*) Vezi mai multe în admirabila revistă catolică „La Vie Intellectuelle“ din 25 Maiu 1935, pag. 9—48.

**); Ibidem, pag. 23.

***); Cfr. „La Vie Intellectuelle“, din 10 Ianuarie 1935, pag. 42.

klerberg au ars crucea (în public cu ocazia unei serbători păgâne) pentru că în ochii liberceuşetătorilor conducători ai Reichului de azi, crucea e o „emblemă de primanță“*), etc.

Din cele înşirate până aci va înţelege ori şi cine că situaţia religioasă în Germania hitleristă, e grea. Poporul german trăeşte într'o mare nelinişte a prezentului şi într'o mare nesiguranţă a viitorului. Se pare că merge cu paşi grăbiţi spre cea mai înfiorătoare revoluţie socială.

Impotriva răului ce ameninţă poporul german, nu s'a ridicat decât Biserica catolică, care prin glasul unanim al episcopilor săi din Germania, adunaţi în conferinţă la Fulda (la sfârşitul lunii August), sub preşedinţia Eminenţei sale Cardinalului Bertram, a condamnat, în mod solemn, erorile neopăgâne ale naţional-socialismului. Condamnarea a fost aşternută într'o scrisoare pastorală iscălită de toţi cardinalii, arhiepiscopii şi episcopii germani, şi citită Duminecă 1 Septembrie, în toate bisericile de pe întreg cuprinsul Reichului.

Dupăcum spun episcopii în această pastorală (pe care o avem rezumată în minunatul ziar catolic şi francez „*La Croix*“ din 3 Sept. 1935), Biserica a încercat în mod special prin încheierea unui Concordat**) să trăiască în pace cu Statul şi să colaboreze spre binele întregului popor în limita legilor divine. Din nefericire, Statul, prin acţiunea sa, a zădărnicit încercările pacifice ale Bisericii. — Episcopii merg mai departe şi proclamă dreptul şi datoria de a rezista Statului când legile sale violează dreptul divin şi dreptul natural. Condamnă în mod formal tendinţele anticreştine, şi mai ales anticatolice şi antiromane ale naţional-socialismului. Interzic credincioşilor de a ceti cărţi şi ziare sau de a frecventa adunările îndreptate contra credinţei şi Bisericii catolice. Condamnă cu multă severitate concepţia materialistă despre căsătorie în care legislaţia naţional-

*) Cfr. „*La Vie Intellectuelle*“, din 25 Maiu 1935, pag. 30.

**) Semnat la 20 Iulie 1933.

socialistă nu vede decât o instituție destinată la conservarea rasei. Apără dreptul la viață a tineretului catolic și interzice părinților catolici de a-și trimite copiii în organizații cari nu respectă convingerile lor religioase, cari nu garantează curățenia lor morală, cari violează libertatea de conștiință și cari insultă onoarea catolică înjurând Biserica și preoții. Invită pe aceiași părinți să-și trimită copiii la școli confesionale catolice: *pentru copiii catolici, școală catolică și educatori catolici*. Mulțumește organizațiilor tineretului catolic pentru fidelitatea de care au dat dovadă și spulberă pentru totdeauna calomniile aduse acestor organizații. Resping cu scârbă tentativa autorităților național-socialiste de a săpa o prăpastie între episcopi și preoții lor și revindecă libertatea presei, libertatea de întrunire și libertatea de conștiință.

Episcopii îngrijorați, nu de soarta Bisericii, care având asistința dumnezeiască, nu poate fi învinsă de porțile iadului, ci adânc îngrijorați de soarta patriei, îndeamnă, — drept încheiere, pe credincioși să se înarmeze cu armele lui Dumnezeu.

Național-socialismul german vrea să alunge catolicismul (această cauză a tuturor progreselor cari au luminat, nobilitat și înflăcărat omenirea) din sufletul celor douăzeci și cinci milioane de germani catolici.

Să știe însă dușmanii Bisericii că așa ceva nu le va reuși. Catolicii germani sunt cu mult mai curajoși decât a se lăsa intimidați de urmașii lui Luther, Nietzsche, Bismark et Comp. Mai mult: prin suferințele lor vor scrie o nouă pagină glorioasă în Istoria Bisericii catolice și în cea a poporului german, așa cum au făcut în timpul Kulturkampfului.

Ioan Vultur

Theodor Capidan, membru al Acad. Române

Printre faptele de o oarecare însemnătate petrecute în primăvara asta la Academia Română, este, alături de premiarea lui L. Blaga și alegerea de membri noi.

Lăsând la o parte alegerea dlui Titulescu, covârșitoarea personalitate politică, alegere, care, dacă s'a

făcut, nu poți s'o aprobi fără rezerve și nici s'o respingi net, ne oprim puțin asupra aceluia care a luat în Academie locul lui Ion Bianu, asupra prof. Th. Capidan dela Universitatea din Cluj.

În țările cu o mai mare prețuire a problemelor culturale, alegerea unui membru al Academiei este prilej de lungi discuții. La noi însă, faptul s'a consumat cu o infimă cantitate de litere. (Am lăsat înadins ca între fapt și scrisul acestor rânduri să între timpul).

În câteva reviste de specialitate faptul a fost notat de amici cu „pro“ și de dușmani „cu rezerve“. Gazetele au amintit de el la „ultime știri“.

În privința ziarelor noastre, nimic de zis. Până când gazetarii, la noi, vor avea cultura necesară meseriei lor, înțelegerea problemelor mari și discernerea lor din nimicnicia cotidiană ori, ceea ce e mai greu, până când acești gazetari vor avea o conștiință, mai e mult.

Dacă însă unui gazetar i scuzabilă până la un anumit punct această necunoaștere a problemelor culturale, ea nu poate fi scuzată revistelor. Cu eticheta „de specialitate“, revistele nu pot acoperi ignorarea unui fapt de importanța celui care îl constituie alegerea membrilor Academiei.

Oricum, faptul dovedește că în revuistica românească lipsește o înțelegere temeinică a chestiunilor culturale de ordinul întâi, a acelor chestiuni care s'ar cuveni să ne ridice deasupra specializării, deasupra muncii pe care o facem zilnic la catedră ori la redacție.

Lipsește o fermentație comună a spiritelor, fermentație închiegată din aluatul culturii superioare care să lege oameni de diferite structuri sufletești și de diferite formații intelectuale într'un tot unitar.

Așa se explică, poate, cum Academia Română ține, în conștiința intelectualilor noștri tot atâta loc ca o societate pe acțiuni.

Alegerea prof. Capidan ca membru activ al Academiei își are însemnătatea ei.

Th. Capidan este macedonean, de origine. A studiat în Germania și dela Unire încoace, stabilindu-se la

Cluj, s'a asimilat cu totul vieții culturale a Ardealului, desfășurând aici o prodigioasă activitate filologică. Este unul din promotorii așa numitei „Școala filologică din Cluj“, care, sub conducerea chibzuită a marelui filolog și om de cultură, Sextil Pușcariu, a creat „Muzeul limbei române“, această mare uzină a muncii intelectuale, care a dat la noi, studiilor de limbă, o dezvoltare nebănuită.

În afară de lămurirea a o mulțime de chestiuni privitoare la limba română, în general, cum sunt originea Vocativului în — ule (morarule), la decl. II, originea și formarea dialectelor limbii române, etimologii, etc., Th. Capidan s'a ocupat în deosebi cu dialectele transdanubiene.

Lucrările: „Meglenoromânii“, „Fărșeroții“, „Românii nomazi“ și în deosebi „Aromânii“, (onorată de Academia Română cu premiul H. Rădulescu) sunt, alături de „Istroromânii“ dlui Pușcariu, cele mai importante lucrări ce s'au scris privitoare la dialectele din sudul Dunării.

„Trăiesc necontentit cu gândul la cei rămași sub călcâiul străinului“, spunea prof. Capidan cu prilejul unei sărbătoriri din partea studenților în litere. „Mă trudesc să mai salvez din limba lor ce se poate salva“...

Și s'a ținut de cuvânt, făcându-și datoria cu vârf și îndesat față de pământul care la născut.

Ca profesor, nu-mi aduc aminte, în patru ani de studenție, să fi lipsit dela vreun curs. E și prin aceasta un om rar.

Dacă mai rămâne vreo nedumerire în privința împăcării între crearea unei opere atât de mari și de trainice într'un timp relativ scurt (Th. Capidan nu e de loc un om sfârșit) și între tăcerea păstrată de reviste cu prilejul alegerii dela Academie, ea trebuie căutată, înafară de motivul amintit la începutul acestor șire, în faptul că omul acesta, cu un mare ascendent moral, cu o înaltă situație socială, cum e aceea de prof. universitar, n'a fost niciodată deputat, nici n'a făcut parte din vreo „comiție“ guvernamentală cu atribuții răsunătoare...

Și „un prof. universitar, zicea cineva, care nu-și știe utiliza cunoștințele, — prof. universitari totdeauna au colegi miniștri — ne vaut pas la peine“.

Așa se judecă la noi.

De aceea alegerea unui modest om, mare filolog și mare profesor ca membru al Academiei constituie o înaltă lecție de morală publică și în afară de meritul lucrărilor celui ales, tâlcul ei aici stă.

E bine ca aceste fapte să fie observate și generația nouă de intelectuali să-și scoată pălăria, plecând-o până la pământ în fața acestor oameni rari, chiar când ei sunt „numai filologi“.

P. Dan

CĂRȚI

Ion Breazu : Michelet și Români *studiu de literatură comparată, Cluj 1935.*

Niciodată vitrina românească n'a fost mai căptușită cu publicații, cu cărți, cu cele mai diverse, mai fantastic de diverse cărți.

Ideile înalte ca și ultimele exhibiții dadaiste ale cutărui nume curat franțuzesc — alias Leibovici ori Cohen — dela Paris sau din alt punct însemnat ori neînsemnat de pe rotogolul pământului. sentimente, perversități găsite în vreun colț din centrul Africii, atitudini, reportajii, peisajii din Abisinia, statistica binefacerilor Soc. Națiunilor, „cugetările“ lui Roosevelt și ororile regelului hitlerist ed. VII, își dau întâlnire în vitrina românească și sunt vânturate cu un zgomot și reclamă infernală de o publicitate interesată, meschină și venală. Orașe pierdute în anonimatul provinciei, cunoscute, până ieri, prin impletiri de anecdote ori prin vreo râpă unde apa curge de jos în sus, își au azi editurile lor, revistele și publicațiile lor, îmbrăcate în culori pregnante, cu titluri de senzație și scandal, unde scriitorii improvizati vorbesc în numele unei generații. dau interviewuri, semnează articole despre cărți pe care nu le-au cetit, impart catedre universitare și rânduesc rosturile lumii.

Într-o atât de cumplită vântoasă de publicații, cartea bună e greu de găsit. Iti-trebuie noroc ori simțul rar al căutătorilor de aur.,,

Întâiul cap. din cartea dlui I. Breazu, „J. Michelet, prieten al poporului“, un admirabil eseu de natură biografică, desenând pe larg liniile personalității marelui istoric, mi s'a părut la început cam lung. Ziceam: îi privește mai mult pe alții.

(Imi retușai totuși portretul meu după acela sculptat de dl Breazu).

Abia după ce străbate întreaga serie a capitolelor, Michelet și poporul român, M. și cei doi Brăteni, Ion și Dumitru, M. Rossetti și Hașdeu și H. Rădulescu și V. Alexandri și Bariț și întreaga generație reformistă

dela 48, care și-a făcut studiile în Franța, îți dai seama că lucrarea dlu, Brează e perfect simetrică și că închide în sine unul din cele mai însemnate momente privitoare la istoria și cultura noastră: formarea spirituală a generației dela 48.

Ea răspunde întrebării: cum s'a săvârșit minunea ca dintr'o nație orientală de ciobani și robi, ce eram la începutul sec, XIX, în mai puțin de un veac să devenim un popor cu forme de viață, așezăminte și idei apusene, cu deschiderea orizonturilor spre drumul care avea să ne ducă spre Unirea cea mare!

Urmărind pas cu pas evoluția spirituală a unor oameni ca Dimitrie și Ion Brătianu, Rossetti etc dl Breazu ne descopere motorul activității lor de mai târziu. Arătându-ne covârșitoarea influență ce a avut-o Michelet asupra unor oameni cari au stăpânit viața noastră publică, nu e nevoie să ne spună de unde își au începutul marile reforme care stau la baza statului nostru modern.

Scrișă cu o mare bogăție de amănunte, care se împletesc totuși organic în linia ideilor, cartea dlui Breazu e o mare contribuție la cunoașterea influenței franceze la noi.

Prin forma sobră ca și prin limba frumoasă, ea continuă pe acelaș plan studiile de istorie literară ale regretatului Gh. Bogdan Duică.

P. Dan

*

Gib I. Mihăescu: Donna Alba. Roman. Editura „Cultura Românească. Prețul lei 80.

În constelația scriitorilor de azi, d. Gib I. Mihăescu ocupă un loc de frunte, atât prin adevărul uman care se desprinde din operele d-sale cât și prin noutatea motivului central al inspirației și facultatea de-a reinnoi dela operă la operă, fără să se repete, ncest motiv. Obsesia sexuală, care se manifestă năvalnic, pentrucă pornește din adânc, formează axa fundamentală a celor mai multe din *nuvele*, a *încercării dramatice*, a *Rusoiceii*, dar și a ultimului roman, *Donna Alba*. Tema e constantă, doar nuanțele variază. Și aici este alt merit al autorului.

Vieța lui Miha'l Aspru este o continuă ascensiune. Pribeag dela etatea de treisprezece ani, aruncat în războiul revendicărilor și sărăcit prin chefuri și vicisitudini economice; dorește cu ardoare să-și facă o carieră, deci, deocamdată, să-și continue studiile liceale. Munca e cinstită, rezultatul strălucitor — ia cu cele mai mari note clasa V-a — dar mulțumirea nu este deplină. Aspru constată că profesorii sunt mai indulgenți cu camarazii lui de războiu care se prezintă la examen în haină militară și cu galoanele care reprezintă.. răni închipuite. Gândul falsului și al excoheriei îi mijește. S'a prezentat la celelalte examene cu studiile „amețite“, iar ritmul vremii — galoanele „de rănit“ — i-a dat balaureatul și licența în Drept.

Scenele examenelor zugrăvesc într'un mod plastic vâltoarea imorală din care a ieșit generația actuală, imoralitate pe care vechea generație o aproba și încuraja, extirpându-și cu totul rolul de educatoare.

Ieșind dela un asemenea examen, Aspru întâlnește o femeie „incremenitor de frumoasă“. Sufletul lui de licean e repede turburat de

figura Donnei Alba și stângăcia lui îi aduce celei „cu mers de antică regină“ un compliment involuntar: voluminoasele dicționare Bailly și Qui-cherot i-au căzut pe caldarâm cu o detunătură spăimântătoare.

Clipa aceasta atât de dramatică va juca un rol hotărîtor în viața lui Aspru: e obsedat de figura Albei și stăpănit de încăpățănarea de-a n'o uita, de-a nu renunța la nădejdea găsirii ei.

Mai târziu, proaspătul licențiat în Drept o identifică în soția ilustrului avocat Georges Radu Șerban, urmaș al Domnului muntean care i-a urmat lui Mihai. Devine secretarul acestuia și apoi un mare avocat, pentru a-și apropia pe Alba, deși știa că amândoi sunt polii opuși ai aceluiaș ax.

Aspru reprezentantul unei clase, al „vuigului“, cunoaște acum o nouă lume, o altă clasă socială, fiecare purtând un stigmat ancestral care le diferențiază. E vechea clasă boerească, decăzută materialicește prin noua cotitură a istoriei, dar care nu vrea să renunțe la mândria susținută de albăstrimea sângelui și nici să se amestece în vâlmășagul social, dar care, în mare parte, nu se gândește să-și facă o situație, ci preferă să devină insensibilă ca Raul sau șantagistă ca Preda Buzescu — personaje bine conturate de către autor. Voicuța este „într'adevăr o vază de soare“i

Tânărul Aspru privește cu simpatie pe acești descendenți ai vechilor boeri și beneficiază, fără luptă, de unele descendente, așa cum beneficiază toți eroii d-lui Gib Mihăescu (ex. Mararu din *La Grandiflora* care încoronează notabilitățile orașului de provincie, sau ofițerul din *Rusoaica*). Departe de acest noroi albastru trăește familia Șerban, deci și idolul lui Aspru. Această familie boierească stabilește legătura morală cu trecutul glorios, în mijlocul acestei societăți supuse destrămării și dispariției. Sunt în paginile consacrate acestor valori răsturnate o mare pătrundere a sufletului, o puternică analiză, care ne amintește literatura rusă.

Dar Aspru este o energie care nu cunoaște piedeci, căci e călăuzit de un singur gând: de-a se apropia de Alba. Prin investigații personale intră în posesia unor scrisori prin care prințul Preda Buzescu, un mincinos și un excroc, îi șantaja idolul.

Este aici o incetineală dăunătoare, o apropiere periculoasă de romanele „polițienești“, deși descrierea blok-houseu-lui în care trăește Preda e vrednică de invidiat de orice scriitor.

Dorește să remită scrisorile Albei. Aceasta crede că e vorba de un nou șantaj. Paginile care cuprind analiza conflictului furtunos între înclinările nobile ale lui Aspru și pornirile vulgare — și acestea în luptă cu năpraznica sfruntare a Albei sunt într'adevăr dostoiewskiane.

Dar Aspru e cavalier. Nu abuzează de ea, ci îi deschide ochii asupra josniciei care s'a încuibat în sufletul ei și o îndeamnă să mărturisească soțului ei c'a fost amanta lui Tudor Buzescu.

Acum analiza primează cu succes. D. Mihăescu știe să intre cu meșteșug în viața interioară a personajelor, redând cu migăleală inedită gama vieții emotive. Sunt paginile cărora autorul i-e dat mai multă atenție. Fiecare cuvânt materializează o idee, iar imaginile întrebunțate cu sgărzenie au o mare putere sugestivă: „Am îndeplinit po-

runcile donnei Alba cu inima celui ce-și cumpără singur cosciuc și gățeli de moarte, însă fără nici o scrintire" (pag. 365).

Care erau aceste „porunci”? Donna Alba îl ruga să-i prezinte lui Șerban scrisorile încriminate pentruca acesta să afle totul și apoi, iertând-o, s'o reclame dela Paris, unde ea se va refugia înainte de predarea lor. Aspru presimțea că prin plecarea ei, el va deveni propriă sa victimă. Imaginea de mai sus oglindește această stare sufletească.

Alba, renăscută prin îndemnul lui Aspru, se răzgândește și-și anunță soțul de hotărîrea ei irevocabilă de a-l părăsi. Șerban, „figura brâncovenească” și pionerul campaniei pentru recăștigarea preponderenței pierdute a clasei sale, se sinucide, iar când lunile de doliu vor trece, va fi înlocuit de reprezentantul „vulgului”, încheindu-se, astfel, povestirea luptei pentru realizarea aspirațiilor, o povestire care, prin realele însușiri cu care a fost „trimisă 'n lume”, face cinste literaturii noastre.

Tuliu Racoță

*

Ioan Georgescu: Bisericile românești (anchetă). Edit. „Vestitorul”. Oradea, 1935.

Problema unirii bisericilor, pare că își face tot mai mult loc în preocupările noastre cotidiene. Că se va face odată această unire nu incupe indoială. Dar până atunci trebuie netezit terenul, trebuie înlăturate o serie întreagă de dificultăți mai mult aparente decât reale, ca apoi, prin grația divină, actul să se înfăptuiască.

Ancheta pâr. canonic I. Georgescu, are tocmai acest rol de a tona terenul. Este, cum o și recunoaște, un început modest. Într'adevăr, au fost anchetați abia 40 de intelectuali asupra următoarelor fapte:

1. Găsiți oportună, acum după înfăptuirea unității noastre politice, o încercare de unire a celor două biserici românești: cea ortodoxă, proclamată dominantă prin art. 22 din Constituția actuală, și cea unită sau greco-catolică, recunoscută și ea ca biserică națională prin același articol din constituție?

2. În ce sens credeți că e bine să se facă această unire: orientând întreaga viață sufletească a întregului neam spre orientul greco-slav sau spre occidentul latin?

3. Care credeți că ar fi consecințele culturale, morale, religioase ale noului act?

4. Care sunt după părerea Dvoastră piedecile esențiale ale înfăptuirii acestei unități, precum și mijloacele potrivite pentru înlăturarea lor?

Dintre cei 40 anchetați, unii au dat răspunsuri interesante și documentate, alții au răspuns evasiv și în sfârșit, o altă categorie a celor care au răspuns că nu-i preocupă problema de acest gen. Socotim ca o adevărată lacună intelectuală lipsa aceasta de preocupări spirituale a multora din cărturarii noștri. Ori cum ar fi aceste răspunsuri, rezultatul pentru început este mulțumitor. Trebuie să constatăm, că nu ne cunoaștem în-deajuns unii pe alții și că trebuie să înlăturăm acest neajuns.

Bine ar fi dacă ancheta pâr. can. Georgescu ar fi îlgită cât mai mult. S'ar primi răspunsuri cari ar putea odată folosi. Și apoi, n'ar fi

nici un rău dacă, cel puțin în felul acesta, s'ar atrage atenția asupra problemelor de educație spirituală rămasă — se pare — pe al doilea plan.

Recomandăm, în lumina acestor considerațiuni, cititorilor noștri acest prim început de acțiune al păr. can Ioan Georgescu.

V. Stoica

Ion Th. Ilea : „Gloata“ (versuri) ed. Șantier.

Despre volumașul de poezii al d-lui Ion Th. Ilea, critica s'a ocupat foarte puțin, și atunci, mai mult a comentat *prefața* d-lui Eugen Ionescu — cunoscut și recunoscut critic prezumțios cu accente de dreapta. — A fost o nedumerire și mulți s'au întrebat — bazați fiind pe primatul politic: de ce rațiune a fost condus dl E. I. când a scris *predoslovია* la versurile „socialiste“ ale lui Ion Th. Ilea? Foarte simplu și ușor de explicat; cei cari îl cunosc pe Ion Th. Ilea din „Inventar rural“ (primul său volum de versuri) știu că „socialismul“ lui e o atitudine ulterior câștigată și are în el sămburele provizoratului. Ion Th. Ilea nu e socialist doctrinar, n'a strigat niciodată — și nu va striga —: „Proletari din toată lumea, uniți-vă!“ E totuși în poezia sa un socialism, însă, *rural*. Da, există un socialism de proveniență rurală -- născut din îmbinarea spiritului de revoltă a muncitorilor „pălmași“ țărani veniți, dela sate pentru a umple fabricile și minele alături de tovarășii lor cu domiciliu urban.

Acest socialism mediator l-a exploatat Ion Th. Ilea. Înțelegeți dar, că Ion Th. Ilea nu e socialist, nu e marxist, nu face parte din nicio grupare cu nuanță de stânga. E, în forma acceptabilă a cuvântului: *umanitarist*. Și el ține să-și manifeste acest umanitarism prin tendința de armonie și înfrățire cu umila „cărțiță“ din fondul minelor dela Lupeni, Roșia Montană, ori din alt unghiu de țară, ce n'are parte de soare și face foarte puțină umbră pământului. Ion Th. Ilea a interpretat huruitul mașinilor, încordarea mușchilor, paloarea obrajilor și toată mizeria fizică în cuvinte de piatră, în versuri vehemente ca șuvoiurile de apă în frământat de cascadă.

Autorul „Gloatei“ în foarte puține cuvinte a turnat multă revoltă. Unii, dat faptului că ajuns în București, s'a atașat grupului socialiștilor dela revista „Șantier“, au pus puțin temei pe seriozitatea politico-socială a versurilor sale, socotindu-le drept pretext. Și n'au dreptate, în general. În unele din poezille lui Ilea e cuibărit *adevărul social*. Iată de ex. o strofă în care nedreptatea a prins cuvânt:

„La răsărit un șir de munți cuprind toamna de braț,
„In țară se urnesc roțile nemulțumirii,
„iar în adânc de mine (?) mușchi încordați
„scormonesc aur stăpânirii...

Moșii!.. Hei!... Moșii!..

... mineri, pălmași — obidit popor —
înainte!... în ochi cu zorii dimineții
spre aurul cuvenit prin cumpăna dreptății...

(Aur cuvenit)

Și mai are câteva asemenea versuri, nizuind în idealuri, pe care, destinul vieții aceloră ce i-ar vrea poetul *stăpâni*, nu le va împlini nici-odată, rămânând simple utopii.

S'a vorbit odată de un prestigiu al poeziei și s'a constatat că *ideia* ratează versul, acesta nerezultând dintr'o spontaneitate emoțională. În felul acesta se poate motiva încremenirea pe loc și astenia versurilor din cărțulia lui Ilea. Ion Th. Ilea — acest vagabond și frate bun — a sacrificat poezia — transformându-o în manufactură — ideologiei politice. Dacă „Gloata“ nu constituie un progres față de mănunchiul de poeme din „Inventar rural“, am remarcat o rotunjime de gând, o interiorizare vădită și imagini nebătătorite. O întoarcere a poetului la adevărata *poezie* — pe care o cunoaște destul de bine — nu se poate decât renunțând la convenționalul politic, orientându-și inspirația spre alte orizonturi mai fertile. Apoi, încă ceva: mai mult spirit critic pentru a evita ilogismele și pleonasmul atât de genante esteticei literare. (n. a)

INSEMNARI

Traduceri din italiană.

Literatura traducerilor la noi, am putea spune, este destul de bogată. Păcatul este însă, că nu se traduce totdeauna cece este caracteristic literaturilor streine, ci totul se face întâmplător, fără nici o alegere și fără nici o intenție bine stabilită. Sau dacă este una, apoi e aceea a dragostei de câștig material — prin traducerea de cărți pornografice pe placul unui anumit public prea puțin educat.

Un început de realizare serioasă avem în programul editurii „Fundăției pentru literatură și artă Regele Carol II“. Dar nu despre aceasta vom scrie acum, ci despre cece a realizat un om, din proprie inițiativă, fără nici un sprijin oficial și numai cu iubirea față de cultura și literatura italiană, pe care ar vrea-o cunoscută în pătriți cât mai largi posibil. Este vorba de d. Pimen Constantinescu.

Elev al profesorului Romiro Ortiz, — care timp de 13 ani cât a, funcționat la Facultatea de litere și filozofie din București, a fost un serios îndrumător al apropierii culturale româno-italiene — d. P. Constantinescu și-a dedicat activitatea sa acelorăși năzuinți. La Sibiu, — unde este profesor — a ținut în fiecare an cursuri gratuite de limbă și literatură italiană, audiate de un public select și numeros. Apoi din anul 1932, face să apară — Dumnezeu știe cu câte sacrificii materiale — o colecție de poezie italiană modernă în traducere românească „Ausonia“ (trimestrial).

Au apărut până acum: 1. Giovanni Pascoli: *Poeme convivale*; 2. Ada Negri: *Cartea Mării*; 3—4 Petro Mignosi și Gino Novelli: *Poeme creștine*; 5. Gabriel d' Anunzio: *Patruzeci și patru de sonete*.

În numerile viitoare vor apărea, după cum ni se spune, părți alese din opera lui Giacomo Leopardi, Giosuè Carducci — din care publicăm în nr. de față 4 poezii —, F. T. Marinetti, etc.

Fiecare din aceste »caiete« cuprinde, pe lângă opera propriu zisă, o succintă biografie și bibliografie a scriitorului respectiv, cum și o caracterizare a curentului literar căruia aparține.

Păstrându-se, pe cât posibil forma originalului, avem — pe lângă satisfacțiile de natură estetică — posibilitatea să fim cât mai bine documentați în ceea ce privește scrisul italian de azi.

Cunoștințele multora dintre noi — necunoscători ai limbii italiene, deci nevoiți să ne mulțumim numai cu traduceri — se reduceau la prea puțin. Din ceea ce avem acum — și mă refer la *Poeme creștine*, facem cunoștință cu noua poezie italiană, străbătută de nota religioasă. În concepția lui Mignosi șeful spiritual al noului curent literar religios dela rev. *Tradizione*, »poezia este un act religios«. »După cum adevărata rugăciune e aceea ce invocă potrivirea voinței noastre cu voința Domnului, tot așa adevărata artă este aceea ce aspiră la această potrivire. O operă va fi cu atât mai artistică, cu cât se apropie mai mult de Dumnezeu; cu cât sentimentul estetic va fi mai aproape de cel religios«.

Nu ne putem opri să nu reproducem această poezie a lui Mignosi: *Bogăție și sărăcie*;

Dacă toți oamenii mi-ar spune cuvântul Tău
Și din inima mea aș face o traistă,
Aș fi cel mai bogat om din lume.

Dar cum aș putea duce traista mea
Dacă, oprindu-mă la toate porțile,
Ar trebui să primesc mai curând un obol
Decât un cuvânt de iubire?

Dacă toți oamenii mi-ar da câte un obol
Aș fi cel mai sărac om de pe lume.

(p. 18).

Fiindcă ilustrează această nouă concepție literară cât folos ar avea unii »scriitori« de versuri românești — cari își închipue că e de ajuns să înșirui cuvinte, mai mult sau mai puțin sonore, pentru a avea o poezie — cetind versurile lui Mignosi!

V. Stoica.